

PARS II.

DE

MATERIA MEDICA

IN SPECIE.

LIBER I.

DE

MEDICAMENTIS EVACVANTIBVS

SECTIO I.

DE

MEDICAMENTIS PVRGAN-
TIBVS.

CAPVT I.

DE

MEDICAMENTORVM PVRGANTIVM

MODO AGENDI ET VSV.

§. I.

Excretio alvi solito fluidior & frequentior, quæ ope
medicamentorum producitur, dicitur *purgatio*, & me-
dicamenta, quæ talem producant alvi excretionem, no-
minantur *purgantia*.

Definitio
purgationis
& purgan-
tium.

§. II.

Experientia docet, quod, si quis purgans assumsit
medicamentum, plerumque excretionem alvinam infimi
ventris dolor, qui modo lenis, modo vehementior est,
itemque borbrygmi precedere soleant, prima sedes excre-
menta naturalis consistentiæ vel interdum tantum sola,
vel fere semper cum aliis fluidoribus partibus commixta
educat, sequentes vero sedes liquida ratione consistentiæ &
colo-

Quid expe-
rientia do-
ceat de pur-
gatione.

coloris varia, partim aquæ similia, partim mucosa & pituitosa, interdum non colorata, interdum colore, ut flavo, viridi vel nigro prædita evacuent, quin sanguis ipse, si vehementis efficaciam purgans fuerit assumptum, sæpe excerni solear, & tandem purgationem plerumque lassitudo & excretionis alvinæ retardatus successus vel obstructio per aliquot dies sequi solear.

§. III.

De differentiâ purgantium ratione gradus, quo agunt.

Purgantia differunt a se invicem ratione modi & gradus, quo suam peragunt operationem, & pro hujus diversitate varia nanciscuntur nomina. Vel enim admodum leniter & sine magno agunt incommodo vel corpus in operando maxime afficiunt vel inter hæc duo medium obtinent locum. Priora dicuntur *laxantia*, *lenientia*, *lubrificantia*, *eccoprotica*, posteriora *drastica*, & quæ mediæ sunt in doli, a quibusdam *cathartica completa* nominantur.

§. IV.

De veterum divisione circa purgantia.

Veteres dividebant purgantia in quatuor classes secundum quatuor, quos in corpore humano statuebant, humores. Ad primam classem referebant ea, quæ *phlegmagoga* nominabant. Per hæc intelligebant talia, quæ phlegma seu pituitam vitream palmario evacuare perhibebant. Alteram classem constituiebant *cholagoga*, quæ bilem flavam seu hepaticam subducere observaverant tertio humori, quem hydor appellabant & qui id est fluidum, quod nos nominamus serum, adsignabant *hydragoga*, & tandem ea, quæ bilem atram eliminare putabant, *melanagoga* appellabant.

§. V.

Veteres statuebant specifica purgantia.

Si purgantium divisionem, quam veteres secuti fuerunt §. IV, consideramus, facile perspiciamus, veteres certis humoribus peculiariter adsignavisse purgantia, quæ eos educerent adeoque statuisse purgantia specifica. Neque hæc sententia plane est rejicienda, cum negari nequeat, quod vnus humor

mor præ alio ab hoc vel illo medicamento alteretur. Quilibet enim corporis humani humor peculiari gaudet mixtione adeoque peculiare requirit solvens. Accedit ad hoc, quod quilibet humor gravitatem possideat specificam, ex qua peculiaris ejus cum aliis corporibus cohaesionis gradus est derivandus, & de medicamentis purgantibus itidem notum est, quod specifica gaudeant gravitate adeoque certo cohaesionis gradu. Quo magis igitur specifica medicamenti cujusdam gravitas ad specificam hujus vel illius humoris gravitatem accedit, eo major eius cum hoc fit cohaesio & consequenter major actio in se invicem atque ita efficitur, ut ab hoc medicamento hic præcipue humor vel alteretur tantum vel simul ad excretionem reddatur aptus.

§. VI.

Fere semper in intestinis reperiuntur scybala, nunquam vero in iisdem nisi in statu præternaturali bilis vel pituita invenitur, & ex eo, quod in statu naturali excrementa sint spissæ ac compactæ consistentiæ & fere ad solidam accedentis, quamvis ex glandulis in fine intestini ilei, processu vermiformi, intestino coeco, colo & recto sitis haud parum liquidi acquirant, neque alvi excretio fit fluida, certo & tuto argumentari licet, quod nunquam in statu naturali in intestinis crassis liquidum in tanta colligatur copia, ut sub forma liquidi ibi hæreat vel excerni queat. Hoc etenim si esset, necesse esset, ut in statu sano semper alvus deponeretur fluida, quod vero experientiae repugnat quotidiana.

Nullum liquidum naturaliter colligitur in intestinis.

§. VII.

Insignis salivæ quantitas quotidie secernitur, cujus maxima pars per oesophagum ad ventriculum atque intestina defertur, neque in excessu peccamus, si asserimus, intra viginti quatuor horas salivæ, quæ in ventriculum defertur, quantitatem ad libram vnam & dimidiam accedere. Cui hæc quantitas nimia videtur, legat Histoire de l'Académie Royale des sciences an. 1710. pag. 43.

Quantum salivæ deferatur in ventriculum & intestina.

Z

§. VIII.

§. VIII.

Quantum li-
quidi ex
glandulis
oesophagi &
ventriculi &
per potulen-
ta deferatur
in intestina.

Porro ex principiis notum est physiologicis, quod lymphæ in oesophagi & ventriculi glandulis secernatur atque ad intestina defluat, sed hujus lymphæ, quæ vno die in his secernitur glandulis, quantitas vix dimidiæ libræ est æqualis. Quo minor vero hujus lymphæ, quæ quotidie ad intestina defluit, est quantitas, eo major e contrario liquidorum quantitas per potulentorum & aliorum cum cibis liquidorum ingestionem ad ventriculum defertur, ita, ut non multum a vero simus aberraturi, si asserimus, quotidie novem libras liquidorum per potulentorum & ciborum assumptionem in plerisque masculis Germanis adultis in ventriculum deferri.

§. IX.

Quantum
fluidi ex
glandulis
duodeni
precedenti-
bus admisce-
atur fluidis.

Omnia hæc liquida, quorum mentionem feci §. VII. VIII, ad intestinum perveniunt duodenum, in quo ipsis alia iterum liquida, ut liquor, qui ex glandulis Brunneri in duodeno sitis secernitur, liquor pancreaticus & bilis, in larga admiscentur copia. Ad glandulas enim duodeni quod attinet, illæ sunt quidem parvæ atque exiguæ, sed si consideramus, eas esse admodum copiosas & vi motus partium circumjacentium, quem ob respirationem continuo succedentem exercent, alternative premi & moveri, non in excessu peccabimus, si tantum liquidi a duodeni glandulis quotidie secerni asserimus, quantum a glandulis oesophagi & ventriculi vno die separatur, nimirum libram dimidiam §. VIII.

§. X.

Quantum li-
quoris pan-
creatici &
bilis fluidis
precedenti-
bus admi-
sceatur.

Liquoris pancreatici, qui modo nominatis fluidis §. VII. VIII. IX. admisceatur, insignis est quantitas. Nemo hac de re dubitabit, qui considerat, quod glandula pancreas ratione structuræ cum glandulis salivalibus conveniat, ratione vero magnitudinis & loci ab iis maxime differat. Nam ratione magnitudinis triplo major est, quam omnes glandulæ salivales junctum sumtæ, & deinde eam habet

habet situm, in quo continuo premitur & agitur. Glandulæ salivales jacent quidem in ejusmodi loco, in quo a motu linguæ & maxillarum premuntur & saliva secretio augetur, sed cum maxillæ & lingua non continuo moveantur, glandula pancreas vero nunquam durante vita ab externa pressione libera sit, patet, secretionem liquoris pancreatici hac ex ratione longe copiosiore esse quam salivæ, & si simul insignem, qua glandula pancreas omnes glandulas salivales junctim sumtas superat, magnitudinem consideramus, nos minime vitii cujusdam accusari posse judicamus, si asserimus, quod liquor pancreaticus saliva secernatur triplo copiosius & ejus quantitas, quæ quolibet die secernitur, ad quatuor libras & dimidiam ascendat. Denique bilis etiam quotidie in duodenum ad aliquot excernitur uncias.

§. XI.

Si hanc fluidorum, quæ ad intestina deferuntur §. VII. VIII. IX. X. quantitatem perpendimus, apparebit, se-
decim fluidorum libras quotidie ad intestinum vsque jejunum descendere, & si decima tantum horum pars ad anum descenderet, omnem excretionem alvinam in statu naturali debere esse fluidam. Cum vero in statu naturali excrementa non excernantur fluida sed spissæ & compactæ & ad solidam fere accedentis consistentiæ, & excretio alvina omnis non sit fluida §. VI, sequitur, ut omnia ista fluida, quæ ad ventriculum & intestina tenuia deferuntur §. VII. VIII. IX. X. in statu naturali in intestinis tenuibus nec maneant nec colligantur, sed ex his per vasa resorbentia deferantur in massam sanguineam atque ex hac iterum ad modo dicta perveniant intestina, adeoque in statu naturali continuo fiat istorum fluidorum ex massa sanguinea circulus in os, œsophagum, ventriculum atque intestina tenuia atque ex his rursus per vasa resorbentia in massam sanguineam. Neque fere quicquam ab hac insigni liquidorum, quæ ad intestina defluunt tenuia, copia in statu naturali ad intestina descendere potest crassa.

Z 2

Hoc

Fit circulus humorum ex intestinis in massam sanguineam & ex hac in intestina.

Hoc etenim si fieret, feces spissam, compactam & ad solidam fere accedentem semper in statu naturali habere deberent consistentiam. Quod vero cum repugnet experientia, utpote quæ potius docet, excrementa, quamvis iis non parum liquidi ex glandulis in fine intestini ilei, processus vermiformis, intestini coeci coli atque recti admisceatur, spissa, compacta atque ad solidam fere accedente gaudere consistentia §. VI, luculenter apparet, de hac magna liquidorum, quæ ad intestina defluunt tenuia, copia nihil fere ad intestina pervenire crassa.

§. XII.

Purgantia debent circulum humorum §. XI. ita invertere, ut minori copia ad sanguinem quam ex hoc ad intestina deferantur.

Si purgatio fieri debet, alvus excerni debet solito fluidior §. I. Nunc vero alvi excretio produci nequit solito fluidior, nisi circulus liquidorum ex intestinis tenuibus ad massam sanguineam atque ex hac ad illa ita turbetur atque invertatur, ut liquida minori copia ad massam sanguineam per vasa resorbentia ex intestinis tenuibus redeant, quam ex massa sanguinea ad hæc intestina deferuntur §. XI. Ergo, si purgatio fieri debet, hic humorum circulus, cujus mentionem feci, modo dicto per medicamenta est turbandus atque invertendus, & purgantia ita agere debent, ut hunc memoratum humorum circulum dicto turbent atque invertant modo.

§. XIII.

Purgantia debent affluxum fluidorum versus intestina vel eorum refluxum seorsim vel conjunctim augere.

Si circulus fluidorum lymphaticorum ex massa sanguinea ad intestina tenuia atque ex his ad massam sanguineam ita turbandus est atque invertendus, ut fluida minori copia ad massam redeant sanguineam quam ex hac ad ista perferuntur, hoc triplici tantum modo fieri potest. Aut enim fluida naturali majore copia ad intestina tenuia defluere debent quam ex his per vasa resorbentia reducuntur ad massam sanguineam, aut affluxu fluidorum in intestina tenuia manente eodem uti in statu naturali per vasa resorbentia minori copia redire debent in massam sanguineam.

sanguineam aut vtrumque simul fieri debet, hoc est, debet ultra gradum naturalem fluidorum affluxus versus intestina augeri & simul eorum refluxus ad massam sanguineam imminui. Nunc purgatio fieri nequit, nisi fluidorum circulus ex massa sanguinea ad intestina tenuia atque ex his ad massam sanguineam ita turbetur atque invertatur, vt fluida minori copia ex intestinis tenuibus ad massam redeant sanguineam quam in illa defluunt & purgantia hoc modo agere debent § XII. Qua de re, si purgatio fieri debet, vel prius vel posterius seorsim vel conjunctim fieri debet, & purgantia vel prius vel posterius seorsim vel vtrumque simul efficere debent.

§. XIV.

Purgantia efficere debent, vt fluida vel majori copia ad intestina defluant tenuia quam ex iis redeunt ad massam sanguineam vel minori copia, affluxu eorum ita manente vti in statu naturali, revehantur vel vtrumque simul efficere debent §. XIII. Fac igitur, purgantia agere modo primo, seu ita, vt fluidorum affluxum augeant versus intestina §. cit, tunc hoc nullo alio efficere possunt modo, quam augendo secretionem fluidorum in intestinis tenuibus. Nam si fluidorum in intestinis tenuibus secretio augetur, hac longe majori in copia deferuntur in intestina tenuia quam ex his ad massam penetrare possunt sanguineam, adeoque majori in copia remanent & colliguntur in intestinis tenuibus, vnde alvus sequitur fluida, quam purgantia efficere debent.

Purgantia, si agunt affluxum humorum augendo versus intestina, horum secretionem augere debent.

§. XV.

Fluidorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, secretio augetur, si potulenta in majori assumuntur quantitate. Nam secretio cujuscunque materiae fluida in corpore humano augetur, si materiae secernendæ quantitas augetur, qualitas ejus ad secretionem apta redditur & vasa secretoria dilatantur (per princ. physiol.) Nunc potulenta majori in quantitate hausta seri seu humorum, quæ ad intestinorum tenuium cavitatem deferuntur, quan-

Potulenta, si in majori hauriuntur quantitate, non sunt purgantia.

titatem augent, illos diluendo ad secretionem reddunt aptiores & vasa secretoria dilatant. Ergo potulenta, si majori in quantitate assumuntur, secretionem fluidorum serosorum, quæ ad intestinorum tenuium cavitatem deferuntur, augent. Verum enim vero potulenta, si in majori hauriuntur quantitate, secretionem humorum serosorum non in intestinis solum tenuibus augent, sed in omnibus etiam reliquis partibus, in quibus serosi secernuntur humores, æqualiter, nisi peculiaris adsit causa, quæ motum potulentorum determinat versus partem quandam, ut debilitas eiusdem. Cum vero potulenta, si in majori ingeruntur quantitate, fluidorum serosorum secretionem augeant æqualiter in omnibus omnino partibus, in quibus humores serosi secernuntur, eam vel nihil vel parum tantum augere possunt in intestinis tenuibus, quin potius eandem imminuere debent, adeoque nec purgantia esse possunt §. XIV, quamvis purgationem per aliud medicamentum productam augere possint. Neque quælibet potulentorum copia major neque quælibet potulentorum species apta est ad purgationem scopo medico convenientem excitandam. Si enim nimia potulentorum quantitas ingurgitatur, vel vomitus excitatur vel vasa ob nimiam eorum repletionem nimis extenduntur & debilitantur. Deinde potulenta sunt vel aquea vel spiritiosa & assumuntur vel calida vel frigida. Si potulenta ingeruntur frigida, urinæ excretio augetur & per hanc serosæ partes in majori eliminantur quantitate, unde non potest non earum secretio in reliquis partibus ut in intestinis imminui. Si vero potulenta assumuntur calida, urinæ excretionem & transpirationem seorsim vel conjunctim augent, quo iterum humorum serosorum secretio in intestinis imminuitur. Potus aquosus urinam potius provocat & spirituosus transpirationem auget, hinc etiam hac ratione serosi humores minori in copia secernuntur in intestinis tenuibus. Potulenta ergo, sive calida sive frigida, sive aquosa exhibeantur majori in copia, per se sola secre-

secretionem fluidorum serosorum in intestinis tenuibus potius impediunt adeoque hac ratione purgationem excitare nequeunt.

§. XVI.

Secretio quoque humorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia, motu corporis progressivo leni intenditur. Cum enim hic augeat motum humorum circulatorium adeoque intestinum, eorum resolutionem, ad secretionem aptitudinem atque impetum in vasa secretoria, quo paululum extenduntur & ad fluidorum secretionem aptiora redduntur, hæc omnia vero fluidorum serosorum secretionem promoveant, necessario secretionem fluidorum serosorum augere debet. Sed quoniam secretio fluidorum non in intestinis solum tenuibus, sed in toto etiam reliquo corpore omnibusque reliquis partibus, quæ humores serosos fecernunt, augetur æqualiter, ob hanc causam fluidorum serosorum secretio in intestinis tenuibus vel nihil vel admodum parum augetur. Motus ergo humorum progressivus leniter auctus non purgat per se solus, quamvis purgationem per aliud medicamentum purgans productam promoveat, neque medicamenta, quæ augendo secretionem fluidorum serosorum in intestinis tenuibus, purgationem excitare debent, hanc excitare possunt leni augmento motus humorum progressivi, neque ista, quæ motum humorum progressivum in toto corpore intendunt, nisi adsit peculiaris causa determinans motum humorum, purgantia esse & evadere possunt.

Quæ motum humorum progressivum augent, non sunt purgantia.

§. XVII.

Porro secretio liquidorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, augetur quoque, si serum funditur seu resolvitur. Serum enim est in statu naturali gelatinosum adeoque in se ad excretionem minus aptum. Si vero resolvitur, partium ejus cohesio & magnitudo imminuitur adeoque hoc utroque modo ad secretionem atque excretionem fit magis aptum. Verum enim vero hæc

Resolutio seri sola non excitat purgationem & si serum resolutum tantum non sunt purgantia.

feri resolutio, cum in toto fiat corpore, aut plane non alvi excretionem reddit fluidam, saltem non vnice talem reddit, sed alias etiam excretiones, vt vrinæ & sudoris, auget, adeoque purgationem excitare nequit talem, qualis medico scopo conueniens est & a medico intenditur.

§. XVIII.

Obstructio ductuum excretoriorum in intestinis tenuibus potest excitare purgationem & obstructia ductus hos excretorios purgantia evadere possunt.

Si cuius partis serum secernentis vasa secretoria vel excretoria obstruuntur, serum per ea transire nequit sed eius impetus versus parietes vasculorum obstructorum determinatur, quo vascula tanquam mollissimæ partes magis dilatantur & debilitantur, donec obstructio cessat, quo facto copiosior feri sequitur secretio atque excretio. Si ergo ductus in intestina tenuia hiantes excretorii obstruuntur, serosi humores majore in copia in intestinorum cavitatem secerni atque excerni debent. Obstructio igitur ductuum excretoriorum in intestina tenuia hiantium alvum reddere potest fluidam adeoque purgationem excitare, atque ea medicamenta, quæ vasa excretoria intestinorum tenuium obstruunt, purgantia evadere possunt.

§. XIX.

Quotuplici modo secretio liquorum serosorum, quæ ad intestina tenuia deferuntur, augeri possit.

Quadruplici ergo tantum modo fluidorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, secretio augeri potest 1) potulentorum majori assumptione §. XV. 2) motus humorum progressivi augmento leni §. XVI, 3) feri resolutione §. XVII. & 4) obstructione ductuum secernentium & excernentium in partibus istis, quæ serum secernunt §. XVIII.

§. XX.

Quomodo refluxus humorum ex intestinis in sanguinem impediatur.

Cum continuus fiat in statu naturali humorum serosorum ex intestinis tenuibus in massam sanguineam atque ex hac in intestina tenuia circulus §. XI. sequitur, vt, si vasa resorbentia in intestinorum tenuium cavitatem hiantia sunt obstructa, humores serosi ex intestinis tenuibus ad massam sanguineam redire nequeant sed in his mane-

maneat atque colligantur, unde non potest non alvi excretio sequi fluida adeoque purgatio produci.

§. XXI.

Purgantia vel affluxum fluidorum serosorum versus & in intestina tenuia augere vel eorum refluxum ad massam sanguineam imminuere eaque vel seorsim vel conjunctim efficere debent §. XIII. Faciuntur purgantia agere affluxum fluidorum serosorum augendo versus & in intestina tenuia, tunc hoc non alio efficere possunt modo quam augendo secretionem fluidorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia §. XIV. Nunc humorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia, secretio quadruplici tantum modo augeri potest vel majori potentiorum assumptione vel leni augmento motus humorum progressivi vel feri resolutione vel obstructione ductuum serum secermentium atque excernentium §. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX. Ergo purgantia vel debent esse potentia, quæ majori in copia ingeruntur, vel leniter augendo motum humorum progressivum vel serum resolvendo vel obstruendo ductus excretorios in intestinis agere debent. Verum enim vero potentia, si vel maxime majori in copia ingeruntur, non sunt purgantia §. XV, neque ea, quæ æqualiter vel motum humorum progressivum leniter intendunt, vel serum resolvunt, purgantia sunt, neque purgantia vel æqualiter augendo tantum leniter motum humorum progressivum vel resolvendo serum agunt §. XVI. XVII. Ergo purgantia, quæ agunt secretionem humorum serosorum, quæ ad intestina deferuntur tenuia, augendo, nullo alio modo quam obstruendo ductus excretorios in intestina tenuia hiantes agere possunt. Cum enim quadruplici tantum modo humorum serosorum, quæ ad intestina perferuntur tenuia, secretio augeri possit ut potentiorum copiosiore assumptione, augmento leni motus humorum progressivi, feri resolutione & obstructione ductuum serum secermentium atque excernentium §. XIX, tres vero priores

Purgantia agunt obstruendo ductus excretorios intestinalium tenuium,

modi hic locum non inveniunt §. XV. XVI. XVII. nullus alius modus, quo purgantia, quæ secretionem fluidorum serosorum in intestinis tenuibus augendo agunt, agere possunt, restat, quam hic, quo scilicet ductus excretorios in intestinorum tenuium cavitatem hiantes obstruunt.

§. XXII.

& orificia vasorum resorbentium.

Si purgantia agunt serorum humorum refluxum ex intestinis in massam sanguineam impediendo, affluxu eorum manente naturali, tunc non alio agere possunt modo quam obstruendo orificia vasorum resorbentium in intestina tenuia hiantium §. XX. Cum vero nulla adsit ratio, cur purgantia agant obstruendo tantum orificia ductuum excretorios & orificia vasorum resorbentium intacta relinquendo, nec ejusmodi dentur medicamenta, quæ in orificia vasorum vel excretorios vel resorbentium tantum seorsim agunt, patet, purgantia agere duplici semper simul modo, obstruendo orificia vasorum tam resorbentium quam excretorios in intestina hiantium.

§. XXIII.

Non necesse est, ut si purgatio fieri debet, omnia vasa in intestina hiantia obstruantur.

Non autem necesse est, ut purgantia, si ut purgantia agere debent, omnia omnino vasa tam revehentia quam excretoria in intestinorum cavitatem hiantia obstruantur. Major enim liquidorum quantitas sponte in intestina descendit §. XI, quam unquam medicus prudens ope medicamentorum purgantium uno die evacuare intendit & studet, & si hoc fieret, non periculosa solum fluidorum intemperies sed summa etiam virium prostratio exinde oriretur.

§. XXIV.

Quænam esse possint purgantia.

Cum purgantia agant obstruendo orificia vasorum tam excretorios quam resorbentium in cavitatem intestinorum hiantium §. XXII. XXIII, sequitur, ut, quæcumque vasa per intestinorum tunicam villosam disseminata obstruunt, purgantia eise & evadere possint.

§. XXV.

§. XXV.

Medicamenta, quæ salia acria particulis sulphureis juncta possident, possunt esse & evadere purgantia. Nam salium proprium est resolvere §. CCCCLXIV., & si sulphureas partes habent conjunctas, in superficie sunt specificè leviora adeoque feri & sanguinis sulphureis aliisque partibus adhærere in easque agere possunt. Si igitur ejusmodi medicamentum, quod salia continet acria cum sulphureis partibus juncta, ore assumptum fuerit atque in ventriculum delatum, ejus salia acria sulphureis partibus juncta ab humoribus in ventriculum delatis ut liquore gastrico & saliva solvuntur, sed, uti facile patet, non simul & semel, sed lente & successive. Prior hujus solutionis pars minus debet esse saturata, sed potius satis diluta, partim, quia ab affluentibus aliis liquoribus in sat larga quantitate ut liquore pancreatico & glandularum duodeni diluitur, partim quia medicamentum non nisi lente & successive solvitur. Nunc solutiones salinæ, quo minus saturatæ sunt & quo magis dilutæ, eo minus sunt acres. Qua de re prima salium acrium medicamenti ore assumpti solutio minus acris erit adeoque intestinorum fibras non irritabit, sed per vasa resorbentia in sanguinem penetrabit nec ullam fere in intestinis efficiet mutationem. Quamquam vero hæc solutio intestinorum fibras non afficiat, serum tamen resolvere & fundere incipit. Nunc medicamentum salia acria cum sulphureis partibus juncta continens in intestinis successive magis magisque solvitur, & sequens ejus solutio continuo magis fit concentrata & acrior, partim, quia ad remanentes in intestinis solutionis prioris partes semper accedunt novæ, partim, quia serosi humores, qui in intestina deferuntur, non amplius sunt blandi sed salia acria in serum delata illudque resolventia jam continent. Hæc igitur sequens solutio medicamenti purgantis, utpote magis acris facta, majori gradu in intestinorum fibras agit earumque irritationem producit, qua facta spasmodica earum sequitur contractio. Hæc vero

Quæ salia acria cum sulphureis partibus juncta continent, possunt esse & evadere purgantia, & quomodo agant, ostenditur.

fibrarum constrictio primum in superioribus intestinorum
 tenuium partibus incipit, partim, quia solutiones salium
 acrium medicamento assumpti non statim ad inferiora per-
 veniunt, partim, quia ista solutionis pars, quæ ad infe-
 riores intestinorum partes pervenit, ab iis humoribus, qui
 a vasis resorbentibus resorberi haud potuerunt, diluitur,
 vnde minus acris esse debet. Cum igitur hæc solutionis
 pars, quæ ad intestinorum tenuium partes defertur infe-
 riores, minus sit acris, horum fibras irritare nequit, sed
 denuo per vasa resorbentia ad massam revehitur sangui-
 neam, ad quam delata seri resolutionem & acrimoniam
 a priori medicamento solutione jam productam auget.
 Hæc omnia tamdiu continuare debent, donec medica-
 mentum assumptum in intestinis fuit plenarie solutum &
 consumptum. Quamquam vero ejusmodi medicamentum
 in intestinis sat brevi solvitur & consumitur tempore,
 nihilominus tamen, quoniam ad sanguinem delatum seri
 resolutionem atque acrimoniam auget, liquores serosi
 continuo in intestina deferuntur acres, eorumque acri-
 monia crescit. Hæc serosorum, qui ad intestina de-
 scendunt, humorum acrimonia non inferiores solum
 intestinorum tenuium partes sed ipsa etiam intestina
 crassa irritantur, quo facto harum partium fibræ constri-
 nguntur. Nunc in intestinorum tenuium cavitatem hiant
 orificia vasorum tam resorbentium quam excretoriorum,
 atque in intestinorum crassorum cavitatem terminantur
 orificia ductuum excretoriorum glandularum hic sita-
 rum, qua de re hæc omnia orificia non possunt non con-
 stringi atque obstrui. Si vero orificia vasorum excreto-
 riorum in intestinis tenuibus obstruuntur, major sequi-
 tur humorum in intestinorum tenuium cavitatem secre-
 tio, &, cum vasa resorbentia tantum resorbere non va-
 leant, quantum affluit §. XIV, alvus sequi debet fluida.
 Deinde cum orificia vasorum quoque resorbentium ob-
 struantur, fluida, quæ majori in copia in intestinorum
 cavitatem deferuntur, minori copia revehuntur §. XX,
 hinc

hinc ex hac quoque ratione alvi excretio producitur fluidior. Denique cum ductus excretorii glandularum in intestinis crassis sitarum obstruantur, harum quoque obstructionem major liquorum secretio adeoque hanc quoque ob causam fluidior alvi excretio sequi debet. Atque hic est iste modus, quo purgantia agunt, & affluxum humorum versus intestina augent, refluxum vero eorundem imminuunt §. XIII.

§. XXVI.

Acria ferum resolvunt ejusque acrimoniam augent & vasa tam resorbentia quam excernentia in intestinorum cavitatem hiantia constringere adeoque obstruere valent, adeoque purgantia esse & evadere possunt §. XXIV.

Acria purgantia esse & evadere possunt.

§. XXVII.

Viscida orificia vasorum in cavitatem intestinorum hiantium, dum illis adhærent, obstruunt. Nunc ea, quæ vasorum tum excretoriorum tum resorbentium in intestinorum tunica interna disseminatorum orificia obstruunt, purgantia esse & evadere possunt §. XXIV. Hinc idem quoque de viscidis valere debet.

Viscida purgantia esse possunt.

§. XXVIII.

Olea expressa, ut oleum lini, amygdalarum &c. sunt viscida, adeoque purgantia esse & evadere possunt §. XXVII. Plerique putant, olea expressa lubricando intestina purgare & hinc etiam sub lubricantium nomine adhiberi solent, ita, ut vel ore assumantur, vel, quod frequentius fieri solet usuque magis est receptum, sub forma clysteris ano injiciantur. Verum enim vero, si verum fieri licet, minime fieri potest, ut olea expressa lubricando intestina purgationem inferant. Cum enim fluida, si per intestinorum cavitatem ad anum usque descendere debent, sæpe quoque, quoniam intestina mox ascendunt mox descendunt, ascendere debeant, per viam vero lubricationem ascensus tantum impediatur, quantum descensus acceleratur, patet, olea expressa non lubricando intestina pur-

Oleosa purgantia esse & evadere possunt.

gationem producere, ad quod accedit, quod fluida, si eorum motus accelerari debet, lubricatione plane non indigeant, cum ipsa sint lubricantia, & sine lubricatione per declivia quoque descendant.

§. XXIX.

Cur parva purgantis dosis adeo copiosam producat humorum evaeuationem.

Ex demonstratis facile nunc reddi potest ratio, cur pauca atque exigua medicamenti purgantis dosis, ut grana sex vel octo resinæ jalappæ, adeo copiosam humorum per alvum excretionem producere possit. Resina enim jalappæ, uti in sequentibus demonstrabitur, serum maxime resolvit & acre reddit, humorumque versus & in intestina affluxum auget eorumque refluxum impedit. Neque, si in largiori copia humores per anum evacuari debent, necesse est, ut permulta vasa resorbentia & excretoria obstruantur, sed ad hoc parva tantum sufficit obstructio, qua pars tantum decima sexta vasorum tum resorbentium tum excretoriorum obstruitur, cum insignis liquidorum quantitas ad intestina deferatur §. XI. Verum quidem est, quod demum intra viginti quatuor horarum spatium sedecim liquidorum libræ ad intestina defluant §. XI, & purgationes intra octo horarum spatium suam plerumque absolvant operationem, quo temporis intervallo vix quinque vel sex fluidorum libræ ad intestina descendunt, quarum pars decima sexta vix tertiam libræ partem constituit, adeo, ut videatur, fieri non posse, ut hac ratione tanta liquidorum copia, quanta intra octo horas a purgante evacuatur, intra idem tempus excernatur, sed, si consideramus, quod purgantia acria adeoque & resina jalappæ vasa tam excretoria quam resorbentia in intestinis superioribus obstruant & ita humorum affluxum versus intestina augeant eorumque refluxum imminuant §. XXI. XXII. XXV, deinde, quod ad crassa descendant intestina & ductus excretorios glandularum magna in copia hie sitarum obstruant atque sic liquorum, qui in his glandulis secernuntur, secretionem maximopere augeant §. XXI. XXV,

XXV, & tandem, quod sola ductus pancreatici obstructio insignem feri adfluxum excitet §. X. XVIII. XXI. satis superque apparet, cur ab exigua medicamenti purgantis dosi & a paucis resinæ jalappæ granis adeo copiosa humorum evacuatio per anum produci possit.

§. XXX.

Cum acria & viscida purgantia esse & evadere possint §. XXVI. XXVII, sequitur, ut medicamenta, quæ vel acria vel viscida seorsim vel conjunctim sunt, purgationem producere possint.

Acria & viscida possunt esse purgantia.

§. XXXI.

Vitii quis me accusare posset, quod in antecedentibus fuerim argumentatus, quod ea medicamenta, quæ alvum reddunt fluidam, purgationem excitent, cum tamen ad purgationem requiratur non alvi excretio solum fluidior, sed frequentior etiam §. I. Verum enim verò notandum est, quod alvi excretio eadem, qua redditur fluidior, ratione efficiatur frequentior, & quod medicamenta, quæ alvi excretionem efficiunt fluidiorem, eandem quoque accelerent; id quod in sequentibus clarius demonstrabitur.

Scholion.

§. XXXII.

Purgantia motum humorum serosorum determinant versus intestina, id quod fit, eorum affluxum augendo & refluxum impediendo, & excernenda reddunt fluidiora §. I. XIII. Si vero excernenda sunt fluidiora, in vno loco nec manent nec magna colliguntur in quantitate, sed quaquaversus, ubicunque us datur accessus, distribuuntur & difflunt, nec tanta vi, quanta excrementa naturalis consistentiæ, cum intestinorum parietibus & inter se sed parum tantum coherent. Cum igitur excernenda fluidiora intestinorum parietibus adhæreant parum nec tanta vi, quanta naturalis consistentiæ excrementa, a causa movente quacunque facilius & celerius quam hæc pro-

Purgantia reddunt alvum frequentem fluiditate, quam excernendis conciliant,

propelli debent. Porro cum excernenda fluidiora cum intestinorum parietibus & inter se parum cohereant, in omnibus istis regionibus, in quibus intestina descendunt, proprio pondere deorsum ruere, & cum maxima intestinorum pars descendat, maximam suæ viæ partem brevi admodum tempore absolvere debent. Denique cum excrementa fluidiora non in vno loco magna quantitate colligantur sed quaquaversus distribuantur & diffuant, minori tantum copia in intestinorum locis colligi debent adeoque minor tantum eorum copia ab intestinis est propellenda. Cum vero minor excernendorum copia longe facilius & celerius quam major possit propelli & ad minorem excernendorum copiam propellendam minor intestinorum contractio sufficiat, minor tantum intestinorum contractio ad excernenda fluidiora propellenda sufficit contractio, istud vero, quod ab hac intestinorum contractione minori non propellitur, pondere suo inferiorem intestinorum partem premit & ad novam stimulat contractionem, quæ deinde sequenti propellitur momento.

§. XXXIII.

deinde quantitatē fluidorum excernendorum augendo,

Purgantia efficiunt, ut fluida majori quantitate in intestinorum cavo colligantur §. XIII. XIV. XX. Nunc quantitas fluidorum major in intestinis collecta per valvulas conniventes ita retineri nequit, ut excrementa naturalis consistentiæ, nam quicquid de fluidis his majori in copia in intestinorum cavo collectis ultra valvulas eminet, statim defluit, si in loco est declivi, in istis vero locis, ubi intestina ascendunt, brevi tempore major colligitur quantitas, hac intestina valde premuntur & tenduntur & ad maiorem brevi tempore irritantur contractionem. Ergo quantitas fluidorum in intestinorum cavo collectorum major alvum reddit frequentiore, & cum purgantia efficiant, ut fluida majori in copia in intestinorum cavo colligantur, necessario alvinæ excretionis frequentiam producere debent.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Purgantia motum intestinorum peristalticum multiplici modo accelerant atque augent. Cum enim purgantia efficiant, ut fluida majori in copia in intestinorum cavo colligantur §. XIII. XIV. XX, & fluida in intestinis accumulata, tum, si non sub priori intestinorum contractione leni propulsa fuerunt, tum vi copiae suae majoris intestina valde premant, tendant & ad contractionem irritent §. XXXII. XXXIII, intestinorum vero, si irritantur, motus peristalticus acceleretur atque augeatur, sequitur, ut purgantia hac ratione intestinorum motum peristalticum accelerent atque augeant. Deinde purgantia ductus excretorios in intestinorum cavitatem hiantes obstruunt §. XXI. XXV. Si vero ductus excretorii sunt obstructi, fluida per eos transire nequeunt sed in horum partibus accumulantur, fibrasque nerveas his intertextas distendunt & hac ratione intestinorum irritationem producant. Tandem purgantia, si sunt acria, intestinorum fibras irritant §. XXV, & fluida ipsa, quae in intestinorum cavitatem deferuntur, reddunt acriora §. XXV. Nunc acria stimulant & irritant §. CCCC. P. I. Ergo purgantia acria modo dicto intestina stimulant & irritant, & cum irritatio intestinorum motum eorum peristalticum acceleret atque augeat, patet, quod multiplici ratione purgantia motum intestinorum peristalticum celeriore & vehementiorem reddant. Iam ex principiis notum est physiologicis, quod motus intestinorum peristalticus acceleratus atque auctus alvinam excretionem acceleret atque frequentiore reddat. Ergo purgantia hac quoque ratione, qua motum intestinorum peristalticum accelerant atque augent, secessum frequentiam majorem producant.

§. XXXV.

Hactenus exposui, quomodo per purgantia humores serosi evacuentur, & cum non hos solum sed bilem etiam tam cysticam quam hepaticam, & atram interdum, eliminent.

Bb

minent

Quomodo
purgantia bilem
evacuant.

minent §. II, restat adhuc, ut in bilis, quæ ope purgantis fit, evacuationem inquiram. Modus vero, quo purgantia bilem vel hepaticam vel cysticam educunt, ab eo, quo humores serofos eliminant, plane non est diversus. Nam purgantia intestina tam tenuia quam crassa irritant §. XXXIV, adeoque intestinum vel duodenum vel colon seorsim vel conjunctim. Nunc ductus cholidochus cum intestino duodeno & ductu cystico, atque hoc intermedio cum vesicula fellea & præterea etiam cum hac intestinum colon per ligamenta connectitur. Purgantia igitur vesiculam felleam per consensum irritant & hæc irritata sese fortius contrahit bilemque copiosius quam in statu naturali in intestina ejicit.

§. XXXVI.

Continuatio
antecedentis.

Purgantia bilis quoque majorem in intestinorum cavitate effundunt copiam atque e corpore eliminant, dum ejus secretionem augent. Nam bilis eo majori debet excerni in copia, quo majori in copia fecernitur. Tota igitur res eo redit, ut demonstrarem, bilis secretionem per purgantia augeri, atque hoc ita probo. Bilis est fluidum salino-sulphureum, & si bilis a sanguine debet fecerni, partes sanguinis salinæ & sulphuræ debent ab aliis coherentibus liberari atque resolvi. Quo magis itaque partes sanguinis salinæ & sulphuræ ab aliis coherentibus liberantur & resolvuntur, eo major bilis copia a sanguine fecernitur. Porro bilis a sanguine majori in copia fecernitur, quo magis ad bilis secretionem est præparatus. Nunc præparatio, qua sanguis in statu naturali ad bilis secretionem redditur aptus, consistit in lymphæ & sero ab eodem separatione, (per princ. physiol.) adeoque ea, quæ lymphæ serique copiam in corpore humano minuunt, massam sanguineam ad bilis secretionem reddunt aptiorem. Denique quæ major bilis copia, modo non sit nimia, excernitur, eo major ejus quantitas fecernitur. Nunc purgantia massam sanguineam lymphæ & sero

fero privant, dum ea e corpore eliminant, deinde sunt salino-sulphurea §. XXV., adeoque partes sanguinis salinas & sulphureas ab aliis cohærentibus liberant atque resolvunt, & tandem ductum cholidochum, vesicam felleam & ob fibrarum connexionem ductum quoque hepaticum & poros bilarios irritando bilis excretionem augent §. XXXV. Ergo purgantia bilis secretionem atque hinc ejus excretionem augere debent.

§. XXXVII.

Hæc omnia, quæ demonstrata sunt de majori bilis excretionem, quam purgantia producant, sunt de bile hepatica & cystica intelligenda. Cum vero purgantia non bilem solum hepaticam & cysticam sed atram etiam evacuent §. II., inquirendum mihi est, quomodo atra quoque bilis per purgantia evacuari possit. Atra bilis vel in viscere hæret vel massæ sanguineæ est commixta. Fac, eam massæ sanguineæ esse commixtam, tunc, si ea a purgantibus sufficienter resolvitur, ad ductus intestinorum excretorios deferretur, & hos quidem obstruit, sed, cum obstructio ipsa ductuum excretorios eos eo usque extendet & dilatet, donec aperiantur §. XVIII, sequitur, ut, si impetus ex obstructione ductuum excretorios augeatur, & sufficiens impetus ex vasorum stimulo accedit, ductus excretorii obstructi aperiantur & atra bilis in intestinorum cavitatem propellatur & per anum evacuetur. Ponamus vero, atram bilem visceri cuidam hæere infixam, tunc ea, si a purgantibus sufficienter resolvitur & vasorum fluidorumque impetus a tergo satis augetur, ex viscere eliminari massæque sanguineæ commisceri potest, quo facto sequuntur demonstrata & atra bilis e corpore modo dicto eliminatur.

De excretionem bilis atræ, quæ per purgantia producantur.

§. XXXVIII.

Tum ex demonstratis §. XXXVII, tum ex ipsa bilis atræ natura, qua inter omnes humores evacuandos purgantia

B b 2

maxi-

evacuant' bi-
lem atram.

maximum obrinet visciditatis gradum, patet, non per omnia purgantia bilem evacuari posse atram, sed ad hoc requiri ejusmodi purgantia, quibus magna inest vis resolventi & stimulandi, hoc est, quæ magna gaudent acrimonia. Cum enim bilis atra omnium humorum evacuandorum fit maxime viscidus humor, & si evacuari debet, maxima indigeat resolutione & vasorum stimulatione §. XXXVII, necessario ea purgantia, quæ bilem atram evacuare debent, magna vi resolvente & stimulante, hoc est, acrimonia prædita esse debent.

§. XXXIX.

Quomodo
purgantia
dolorem ex-
citent,

Restat adhuc, ut inquiram, quomodo purgantia excitent dolorem. Hoc sine ex principiis notum suppono pathologicis, quod dolor oriatur, si nervus ultra statum extenditur naturalem. Nunc purgantia quæcunque sint, si agunt, ductus intestinorum excretorios obstruunt §. XXI, hinc liquida per eos transire nequeunt sed in harum partium, e quibus hi prodeunt ductus, accumulatur eorumque motus magis determinatur versus ductuum obstructorum parietes, quo nervi intertexti ultra gradum extendi possunt naturalem adeoque tensi dolorem excitare. Quo major vero & pertinacior est ductuum excretoriorum in intestina hiantium obstructio, eo magis partes, e quibus hi ductus prodeunt, & nervi extenduntur eoque major producitur dolor. Deinde purgantia, si sunt acria, acrimonia, quam partim ipsa possident, partim ferosis humoribus conciliant, fibras irritant, majorem harum producant constrictionem earundemque & connexarum fibrarum tensionem, quæ dolorem infert, quin leviter vel graviter erodere & hac ratione dolorem excitare possunt. Tandem purgantia acria intestina irritando, majorem eorum producant contractionem, & hac aer in eorum cavo contentus propellitur, si igitur hic ulterius cedere nequit, id quod fit, si diversi & a se invicem remoti intestinorum tractus spasmò simul afficiuntur vel vnus tantum intestinorum crassorum locus spasmò constringitur,

gitur, intestina extendit & hac ratione dolorem producit. Antequam vero hic ab aere intestina extendente oritur dolor vel durante hoc dolore, intestina ~~con~~sa se contrahunt aeremque, quem continent, movent. Nunc vero oriuntur borborygmi, si aer in intestinis ~~con~~sis mo-
vetur. Ergo borborygmi hunc dolorem ab aere intestina expandente oriundum comitari debent. Immo si totus intestinorum tractus spasmō afficitur æquabili, aer in eorum cavo contentus magis resistit, quo magis vero resistit, eo magis in fibras agit nerveas easque adeo tendit, ut dolorem inferat.

§. XL.

Cum dolor eo major oriatur, quo major & pertinacior est vasorum excretoriorum in intestinorum cavitate hanc obstructio §. XXXIX, sequitur, ut, quo purgans acrius est vel viscidius seorsim vel conjunctim, & fluida excernenda quo acriora sunt vel viscidiora seorsim vel conjunctim, eo vehementior producatur dolor. Quo acrius enim est vel viscidius purgans, eo magis & pertinacius obstruit vasa intestinorum excernentia, quo magis vero & pertinacius hæc sunt obstructa, ad eo majorem debent partes, e quibus prodeunt, & nervi extendi gradum, adeoque eo major debet excitari dolor. Eadem est ratio, cur eo major oriatur dolor, quo excernenda sunt viscidiora vel acriora seorsim vel conjunctim.

De gradu doloris, quem purgantia producunt.

§. XLI.

Purgantia agunt obstruendo vasa excretoria & glandulas in intestinis §. XXI. XXV. Si igitur hæc obstructio magna est & pertinax, fluidorum, quæ ob obstructionem transire nequeunt, motus & impetus versus vasorum obstructorum parietes maxime determinatur, & ab hoc fluidorum motu & impetu maxime extenduntur. Nunc fibrarum extensio nimia producit earum debilitatem (per princ. pathol.) Qua de re obstructio vasorum excernentium & glandularum in intestinis, quam purgantia producunt, si

Quomodo purgantia hypercatharsin & cruentam evacuationem producant.

B b 3

vehe-

vehemens est & pertinax, magnam glandulis & vasis excernentibus in intestinis inferre valet debilitatem. Nunc fluida semper ad eum majori copia & impetu feruntur locum, in quo adest debilitas seu resistentia imminuta. Qua de re humores etiam serosi majori copia & impetu versus glandulas & vasa excretoria intestinorum ab obstructione per purgantia producta nimis debilitata ruerere atque excerni debent. Pater hinc, quomodo purgantia hypercatharsin seu nimiam purgationem excitare possint. Nam quamdiu durat magna glandularum vasorumque excretoriorum in intestinis debilitas, tamdiu motus quoque fluidorum versus has partes determinatur & copiosior quoque sequitur eorum excretio. Denique hæc vasa excretoria & glandulæ in intestinis ob obstructionem, quæ a purgantibus producitur, ad eum vsque gradum extendi & dilatari possunt, ut sanguinem transmittant, adeoque sanguinea sequatur evacuatio, quamvis hæc etiam a nimia, qua purgantia vasa sanguifera erodunt, acrimonia produci possit.

§. XLII.

Quenam purgantia absque notabili dolore agant,

Ex his facile potest determinari, quamnam purgantia sine notabili agant dolore. Cum enim purgantia vi vehementis suæ visciditatis vel acrimoniæ, qua vel fibras intestinorum erodunt vel vasa eorum excretoria & glandulas pertinaciter obstruunt, dolorem excitent §. XXXIX. XL. XLI, sequitur, ut ea purgantia, quæ leniter tantum obstruendo intestinorum ductus excretorios & glandulas, feruntque leniter resolvendo nec nimis acre reddendo agunt, dolorem vel nullum vel vix notabilem inferant. Nam ab ejusmodi purgantibus intestinorum vasa excretoria & glandulæ quidem obstruuntur, sed ab hac obstructione, quoniam levis est, intestinorum vasa excretoria & glandulæ leviter tantum extenduntur & obstructio facile tollitur, unde dolor exinde vel nullus vel vix notabilis oriri potest.

§. XLIII.

§. XLIII.

Sæpe sanguis congruatus, acria, viscidum pituitosum & purulentum, atra bilis, feces induratae, & alia cruda, quæ a corporis humani viribus subigi & in massam pultiformem mutari nequeunt, naturali alvi excretionem non evacuantur, vel, quia nimis fortiter cum intestinorum parietibus coherant, id quod de acris, viscido pituitoso & purulento & sanguine coagulato valet, vel quia nimio intestina onerant pondere, quod sanguini quoque coagulato & viscido pituitoso accumulato neque minus fecibus collectis competit, vel, quia sunt nimis compacta & dura, qualia sunt feces induratae. Nunc purgantia humorum serosorum motum determinant versus intestina atque efficiunt, ut in intestinorum cavo majori in copia colligantur §. XIII. XIV. XX. Ergo hæc fluida acria diluunt & temperant, ita, ut ab intestinorum parietibus facilius separentur & per anum educantur, viscida itidem ut sanguinea, purulenta, pituitosa, feces viscidas, diluunt & ad evacuationem reddunt aptiora, vias, quæ antea sicca fuerunt, lubricas reddunt, ut facilius per eas transire & eliminari possint, & denique purgantia viscida quæcumque, si sunt salinæ indolis, resolvunt, & efficiunt, ut intestina majori impetu in propellenda agant, quæ omnia in causa sunt, ut ista corpora, quæ sub naturali alvi excretionem non excernuntur, a purgantibus evacuentur.

Cur & quomodo purgantia ea evacuent, quæ naturali alvi excretionem non excernuntur.

§. XLIV.

Purgantia humorum, dum eos per anum evacuant, quantitatem atque vna cum humoribus liquidi nervei quantitatem imminuunt. Verum enim vero quantitate fluidorum & liquidi nervei imminuta debita in copia in vasa influere eaque sufficienter replere nequeunt. Nunc vis vitalis in decenti sanguinis & fluidi nervei influxu, tonus vero vitalis in decenti vasorum tensione, quatenus fit per eorundem repletionem, consistit (per princ. physiol.) Ergo purgantia vim & tonum vitalem imminuere

Quomodo purgantia alvi obstructionem & lassitudinem producant.

ere

ere possunt, & cum a toni & vis vitalis imminutione proficiatur lassitudo, ratio patet, cur post purgantium operationem plerumque lassitudo sequatur. Hæc lassitudo neque minus alvi per aliquot dies obstructio alia quoque ex ratione purgantium usum sequi solet. Cum enim purgantia humores serosos & lymphaticos per anum evacuent, ob quantitatem horum imminutam reliqui humores tardius moventur & spissiores redduntur. Si vero humores reliqui tardius moventur & spissiores sunt redditi, per vasa minora nec debita celeritate moveri nec decenter resolvi possunt. Nunc lymphæ & fluidum nervæum decenter secerni nequeunt, nisi humores debita celeritate per vasa ferantur minora nec decener resolvantur. Ergo liquidi nervei & lymphæ in intestinorum cavitatem secretio imminuitur. Prius producit lassitudinem, posterius vero alvinæ excretionis retardatum successum, & sic simul patet altera ratio alvi obstructæ & lassitudinis purgationem sequentis.

§. XLV.

Quando sequatur post purgationem alvus fluidior.

Quamquam vero plerumque alvi purgationem alvus sequatur obstructa §. XLIV, hoc tamen non semper contingit, sed potius alvus, si ante purgationem ob visciditatem, qua humores gaudent, officio suo minus rite functa fuerit, ita, ut vel per biduum vel triduum manserit clausa, posteaquam per purgationem viscidum resolutum fuit atque evacuatum, in debitum redigitur ordinem, adeo, ut postea naturaliter aperiatur.

§. XLVI.

Quomodo purgantia diarrhoeam sistant.

Experientia docet, quod diarrhoea sæpe salubri cum effectu per purgantia sistatur. Cum vero purgantia diarrhoeam, ut ita loquar, artificialem producant, non immerito hinc quæstio movetur, quomodo purgantia talem exserere possint effectum. Si igitur hujus phænomeni causam detegere atque evolvere cupimus, necessario nobis istæ sunt attendendæ circumstantiæ, sub quibus a purganti-

gantibus diarrhoea sistitur, atque hoc sine nobis experientia est consulenda. Quod si facimus, docebimur, tunc diarrhoeam a purgantibus compesci, si vel a vasorum excrementium & glandularum in intestinis debilitate, qua majori in copia humores serosos in intestinorum cavitationem immittunt, quam vasa resorbentia revehere valent, vel viscido sive pituitoso sive purulento intestinorum vasa & glandulas obstruente, quod in salivatione puerorum variolis vel morbillis decumbentium, quando salivam deglutunt viscidam vel materia purulenta retrocedit, fieri solet, vel ab acrimonia intestina constanter irritante, oritur. Nunc purgantia morum fluidorum versus & in intestina determinant atque efficiunt, ut majori in copia in intestinorum cavo colligantur §. XIII. XIV. XX. Ergo ab his fluidis acrimonia partim diluitur, quo ejus efficacia infringitur, partim ab intestinis separatur & evacuat §. XLIII, viscidum vero itidem diluitur, resolvitur & evacuat §. cit., & vascula glandulaeque in intestinis, dum per purgantium usum humido, quod ipsis debilitatem conciliavit, privantur & ad contractionem stimulantur, roborantur, adeoque harum partium debilitas removeretur, quo facto diarrhoea, si ab his orta fuerit causis, ut ab acrimonia vel viscido in intestinis haerente vel a vasorum excretoriorum & glandularum debilitate, omnino cessare debet. Denique purgantia eadem, qua alvi obstructionem per aliquot dies producant, ratione §. XLIV, diarrhoeam compescere possunt.

§. XLVII.

Experientia docet, quosdam sensibilioris praesertim naturae, tactu, visu & olfactu medicamenti purgantis purgari. Purgationis ab odore solo productae non pauca prostant in libris exempla, ut in *Histor. Acad. Reg. Paris an 1.* pag. 69. edit. Amstel. ubi refertur exemplum purgationis violentissimae ex odore solo rosarum pallidarum ortae. Conferantur etiam de simili purgatione *Pechlini Exercitat. de purgantibus cap. 10. pag. 115.*, ubi prostant exempla ex

Quidam purgantur tactu, visu & olfactu purgantibus.

C c

Carda-

Cardano, Fallopio atque Salmutho petita. Videtis quoque Th. Erastum in *Disput. de Propr. Medic. cap. 60.* Purgationis solo medicamentorum conspectu excitatae exemplum reperitur apud Bartholinum in *Histor. Anat. & Med. Centur. 5. Observ. 64.* adde & illud, quod narrat idem Auctor in *Actis Hafniensibus Vol. 5. observ. 49. pag. 136.* ex observatione Olai Borichii de purgatione forsi a conspectu solo pilularum catharticarum, & conferatur præterea Marcell. Donatus, de *Histor. Med. mirab. Lib. 2. cap. 1. pag. m. 91.* & Pechlinus in *Exercit. de Purgantibus cap. 30. pag. 409.*

§. LXVIII.

De remediis,
quæ externe
applicata
purgant.

Quædam externe corporis humani partibus applicata, vt fel tauri, oleum irinum, oleum colocynthidis, vnguentum Agrippæ, vnguentum de Arthanita &c. purgationem excitant.

§. XLIX.

Ex quonam
fonte defu-
mantur pur-
gantia.

Purgantia omnia æque ac omnia reliqua medicamenta depromuntur ex tribus naturæ regnis vt minerali, vegetabili & animali. Vegetabile autem regnum purgantia maxima in copia exhibet tutiora & vfitiora.

§. L.

De partibus
constitutivis
purgantium
vegetabili-
um.

Omnia purgantia vegetabilia constant ex partibus constitutivis proximis gummosis aut resinosis seorsim vel conjunctim: id quod analysi chemica luculenter demonstrari potest. Plurima purgantia vegetabilia sal quoque quoddam acre volatile continent. Ceterum, quæ de singularis purgantis remedii partibus constitutivis sunt notanda digna, in speciali pertractatione adducam.

§. LI.

Principia
purgantium
sunt subtilia
& volatilia.

Si qua purgantia nimis diu coquuntur, eorum vis purgans vel plane perit vel imminuitur. Sic rhabarbarum vim suam amittit purgantem, si nimis diu coquitur, & idem contingit cum reliquis purgantibus, quin rhabarbarum

rum

rum tostum plane contrarios edit effectus. Porro quædam purgantia, si nimis diu asservantur, vetustate corrumpuntur & vim suam purgantem amittunt. Ex his igitur omnibus hæc prona fuit conclusio, quod principium purgans ejusmodi purgantium, quæ coctione vel diuturna asservatione virtute purgante privantur, subtile debeat esse & volatile.

§. LII.

Ex his, quæ antea demonstravi, facile nunc reddi potest ratio, quod & cur quædam purgantia errhinam & ptarmicam edant virtutem, si quid de eorum substantia nares ferit; id quod jam multi & inter hos præcipue Beatus Wedelius in Amoenitatibus suis *Materiae Medicæ Lib. II. Sect. II. cap. III.* & Schulzius in *Thesibus suis de materia medica* multis in locis annotarunt. Cum enim quædam purgantia sal quoddam acre volatile contineant §. L. LL, quod stimulat & resolvit §. CCCCLXIV. Part. I, hoc naribus attractum mucum resolvit, vasa excretoria stimulat & hoc utroque modo ejus excretionem promovet, neque minus membranæ pituriaræ nervos irritat & hac ratione sternutationem excitare potest, vnde satis superque apparet, quod & cur purgantia quædam errhinam & ptarmicam possint exserere virtutem.

Quædam purgantia sunt ptarmica.

§. LIII.

Vt quis vno intuitu ea comprehendere possit, quæ ad purgantia referuntur, sequentem hic subjungam purgantium tabulam & simul talem eorum addam dosin, qualis in nostris regionibus hominibus adultis porrigi solet, quam quilibet medicus prudens pro regionum; vitæ generis, constitutionis, ætatis, morbi, & idiosyncrasia diversitate variabit. Sumo vero hic vocabulum purgantia in eodem, in quo in toto hoc capite accepi, significato, nimirum in isto, ut sub iis omnia complectar tam eccoprotica seu laxantia quam drastica. Præterea in sequentibus docebo, quænam purgantia aliis sunt visitatiora, tu-

Conspectus purgantium.

tiora & præstantiora, & quæ de præparatis & medicamentis compositis officinalibus dicam, hæc de iis secundum eorum præscriptum in dispensatorio Regio & Electorali Borussia-Brandenburgico sunt accipienda. Purgantia sunt:

Acaciae flores, qui per se soli purgandi fine non adhiberi, infulis vero & decoctis purgantibus addi solent.

Agaricus officinarum, qui in infuso, a drachma vna ad vnciam vsque dimidiam pro dosi adhiberi solet.

Agarici extractum resinofum, cuius dosis a scrupulo dimidio vsque ad vnum extenditur.

Agaricus trochiscatus recens, qui ad drachmam vnam & duas pro dosi propinari potest.

Aloe, quæ a granis sex vsque ad scrupulum vnum pro dosi datur, sed præstat semper eam ad pauciora grana quam largiori exhibere dosi.

Aloes succotrinae extractum, quod pro dosi ad scrupulum integrum dari potest.

Anima rhabarbari seu tinctura rhabarbari aquosa, quæ datur a drachmis duabus vsque ad vnciam dimidiam pro dosi.

Aurum fulminans, quod pro dosi infantibus a grano dimidio vsque ad integrum & dimidium, adultis vero a granis duobus vsque ad octo exhibetur.

Arthanitæ seu cyclaminis radix, quæ tanquam noxia plane non adhibetur, unguentum vero de arthanita externe vsurpari solet.

Bryonia, quæ in substantia ad drachmas duas, in infuso ad vncias duas pro dosi præscribitur. *Ejus succus* datur pro dosi ad vnciam integram.

Carthami seu Cnici semina, quæ ad drachmas duas in emulsione pro dosi adhiberi solent.

Cassia, cuius pulpa, quæ *cassia extracta* quoque vocatur, ab vncia vna ad duas in aqua soluta pro dosi porrigitur.

Cassia

Cassia pro clysteribus, quæ pro dosi ab uncia dimidia vsque ad duas exhiberi potest.

Centaurii minoris sumitates, de quibus valent dicta de floribus acaciæ.

Centaurii minoris extractum, quod a scrupulo vsque ad drachmam dimidiam & integram datum laxat.

Cocconidion seu cocconidii grana, quæ ob vehementem vim drasticam plane adhiberi non solent.

Colocynthis, cujus pulpa interne per se non adhiberi, sed cum gummi tragacantha in trochiscos, qui sub nomine *Trochiscorum alhandal* noti sunt, redacta a granis quatuor vsque ad octo aliis purgantibus stimuli causa additur.

Colocynthidis extractum, quod, si resinofum est, drasticum est & minus vsui interno aptum, si vero aquosum est, a granis quatuor vsque ad octo pro dosi dari potest.

Cortex viridis seminis ricini sub ejusdem cortice colorato latitans, qui rarissime adhibetur.

Cortex viridis sambuci, qui drasticum est purgans.

Cremor tartari

Crystalli tartari) quæ purgandi fine non sunt in vsu, sed potius tanquam digestiva purgantibus adduntur & præmittuntur.

Cumumis asininus seu agrestis, qui scopo purgandi in substantia adhiberi non solet, ejus vero succus inspissatus, qui dicitur *Elaterium*, pro dosi a granis tribus vsque ad scrupulum dimidium datur.

Cuscuta, de quo valent dicta de floribus acaciæ.

Cyclaminis radix, quæ tanquam noxia vsu excidit.

Decocta ex herbis, floribus & radicibus emollientibus seu relaxantibus, quæ sub forma clysteris applicantur.

Diacydonium laxativum seu zialappinum, cujus drachma integra secundum præscriptum in Dispensatorio

Argentoratensi tria resinae jalappæ grana continet.

Diagrydium sulphuratum seu *scammonium sulphuratum*, quod pro dosi ab aliis a granis septem vsque ad quindecim, ab aliis vero a granis duobus vsque ad sex tantum adhiberi solet.

Ebuli radix, quæ non est in usu.

Elaterium, cuius dosi iam indicata est sub titulo de cucumere asinino.

Electuarium benedictæ laxativæ,

- - - *diacatholicum*

- - - *diaphoenicon*

- - - *de prunis lenitivum*

- - - *diastennæ*

- - - *hieræ picræ simplicis*

- - - *hieræ cum agarico*

- - - *hieræ diacolocynthidos*

- - - *lenitivum Florenzolæ*

- - - *lenitivum de Manna*

- - - *de psyllio Mantagnanæ*

- - - *rosarum Mesues*

- - - *de succo rosarum*

- - - *tamarindinatum*, quod ad unciam dimidiam vel drachmas quinque interne exhiberi potest.

Elixir aperitivum, quod ad drachmam dimidiam offerri potest, donec alvus satis fluat.

Elixir purgans, quod ad drachmam dimidiam, brevibus intervallis eandem repetendo dosin, donec satis operetur, exhiberi potest.

Elleborus niger, cuius fibræ in infuso & decocto ad drachmas duas, inmo unciam dimidiam præscribi solent.

Ellebori nigri extractum, quod a granis quinque vsque ad scrupulum dimidium pro dosi ordinatur.

Essentia aloetica, quæ ingrata est & nauseosa.

quæ omnia vel raro vel plane non hodie interne adhiberi, interdum tamen ad clysteres ab uncia dimidia vsque ad integram & duas præscribi solent.

Essen-

- Essentia jalappae*, cujus, si ex resina est parata, dosis est drachma vna pro homine robusto.
- - *rhabarbari*, quæ improprie sic vocatur & pro dosi a drachmis duabus vsque ad vnciam dimidiam præscribi potest.
- - *scammonei*, cujus dosis est drachma vna.
- Epithimum*, de quo valent dicta de floribus acaciæ.
- Esula*, quæ tanquam noxia rejicitur.
- Euphorbium*, quod interno vsui non est aptum.
- Extractum agarici*, cujus dosis scrupulus vnus.
- - *aloes soccotrinae*, cujus dosis est scrupulus vnus, sed præstat, id in minori adhibere dosi.
- - *catholicum*, quod a scrupulo dimidio vsque ad drachmam dimidiam pro dosi exhiberi potest.
- - *cholagogum*, quod a granis quindecim vsque ad tringinta pro dosi præscribitur.
- - *colocynthidis*, quod vix solum datur sed stimuli loco aliis purgantibus additur a granis duobus vsque ad octo.
- - *diacarthami compositum*, cujus dosis est drachma dimidia, immo integra.
- - *hellebori nigri*, quod a granis quinque ad scrupulum datur.
- - *marocostinum*, quod a scrupulo dimidio vsque ad drachmam dimidiam & scrupulos duos exhiberi solet.
- - *panchymagogum Crollii*, quod pro dosi ad scrupulum dimidium, immo integrum dari potest.
- - *pilularum aurearum*, cujus dosis est scrupulus vnus & ad duos vsque extendi potest.
- - *pilularum cochiarum*, quod ad scrupulum vnum exhiberi solet.

Extractum rhubarbari aquosum, quod a drachma dimidia usque ad integram præscribi debet.

- - *fennæ foliorum*, de quo dantur grana quindecim, triginta & amplius.

- - *solutivum*, quod a scrupulo vno usque ad drachmam dimidiam exhibetur pro dosi.

<i>Flores acaciae seu pruni silvestris</i>	} qui recentes vi majori purgante gaudent quam sicci & per se soli raro vel plane non adhiberi sed ad infusa tantum & decocta purgantia præscribi solent.
- - <i>jaceae seu violae tricoloris</i>	
- - <i>liliorum convallium</i>	
- - <i>perficorum</i>	
- - <i>violarum</i>	

Frangula, cujus cortex interior ob vehementem, quam possidet, vim drasticam interne raro vel plane non usurpari solet.

Fumariae summitates, de quibus valent dicta de floribus.

Gialappae radix, quæ in pulvere ad scrupulum integrum, drachmam dimidiam & in paulo magis robustioribus ad scrupulos duos pro dosi propinatur.

Gialappae resina, quæ ordinarie ad grana sex, octo, & robustioribus ad scrupulum dimidium, quin grana quindecim præscribitur.

Gratiolae herba, cujus dosis in infuso est uncia dimidia.

Gummi gutta, quod, si pro dosi ad grana tria vel octo datur, copiose sursum deorsumque evacuat.

Helleborus niger, de quo jam dictum fuit.

Hermodaetylus, qui ad drachmam vnam vel duas est propinandus, si alvum laxare debet, quoniam vero nimia doseos mole molestiam creat, raro in pulvere adhibetur, & in infuso & decocto in largiori recipitur dosi.

Ialappa, de qua jam dictum.

Iris

Iris nostras coerulea, radix, quæ infantibus ad grana duo vel quatuor, adultis vero ad drachmam vnam datur.

Iridis nostratis succus, qui datur pro dosi ad drachmam vnam vel duas.

Irinum oleum, quod in clysteribus ad vnciam vnam adhiberi solet.

Lapis Armenus) qui olim ad scrupulum vnum vel drachmam dimidiam adhibiti fuerunt, hodie
Lapis Lazuli) vero non amplius in usu sunt.

Laureola seu Mezereum, quod ob vim, quam possidet, causticam vehementem non vsurpatur.

Manna, quæ pro dosi ad vnciam vnam vel duas soluta exhibetur.

Magnesia alba, quæ a drachma vna vsque ad vnciam dimidiam pro dosi dari potest.

Matalista, quæ raro præscribi solet.

Mechoacanna radix, quæ, si sub forma pulveris alvum purgare debet, ad drachmas duas immo vnciam dimidiam est propinanda, quoniam vero nimia doseos suæ mole molestiam creat, in hac forma non vsurpatur, sed sub infusi vel decocti forma, sub qua si exhibetur, in largiori potest vsurpari dosi vt ad vnciam integram.

Mercurialia nonnulla, inprimis *mercurius dulcis*, quæ per se quidem non purgant, nisi cum purgantibus commixta dentur vel causa quædam præternaturalis eorum motum determinans versus intestina adsit.

Mezereum, de quo jam dictum.

Morsuli de jalappa, qui pro dosi ad drachmas tres vel vnciam dimidiam propinantur.

Morsuli purgantes, quorum dosis est vncia dimidia.

- - de *rhabarbaro*, qui ad drachmas sex immo vnciam integram pro dosi præberi possunt.

Myrobalanorum quinque species vt *citrinus*, *chebulus*, *belliricus*,

D d

embli-

emblicus, & indus, quæ in infuso & decocto ad vnciam vnam vel integram & dimidiam sed raro præscribi solent.

<i>Olea expressa non acris ut</i>	}	quæ interne ad vnciam dimidiam, immo integram, & amplius adhiberi, externe vero, si sub clysteris forma applicantur, in longe largiori dosi, ut ad vncias tres vel quatuor, vsurpari possunt.
<i>Oleum amygdalarum dulcium</i>		
<i>Oleum chamomillae coctum</i>		
<i>Oleum olivarum</i>		
<i>Oleum lini</i>		

Passulae rhabarbarinae, quæ ad vnciam vnam & aliquot pro dosi propinantur.

Passulae laxativæ, quæ præbentur ad duo vel tria cochlearia, quibus nondum satisficientibus pergitur assumendo, donec effectum optatum exserant.

Persicorum flores, de quibus jam dictum.

Pilulae de agarico, quarum dosis est drachma dimidia vel integra, sed minus sunt vsitatae.

- - - *de succino Cratonis*, quarum dosis est scrupulus vel drachma dimidia

- - - *de ammoniaco*, quarum dosis est scrupulus vnus.

- - - *de aloe lota*

- - - *de aloe & mastiche*) quarum dosis est scrupulus vnus.

- - - *de aloe rosata*

- - - *aperientes stahlii*, quæ pro dosi ad grana tria propinari solent

- - - *aureae*, cujus dosis est scrupulus vnus vel drachma dimidia.

- - <i>catarrhales</i>	}	quarum dosis est scrupulus vnus vel drachma dimidia.
- - <i>cephalicae</i>		
- - <i>cochiae Rhafis</i>		
- - <i>gummosae evacuantes Sylvii</i>		
- - <i>hierae cum agarico</i>		
- - <i>marocostinae</i>		
- - <i>mercuriales</i>		
- - <i>de tartaro Quercetani</i>		

Polydo-

Polypodium, quod in infuso & decocto ad unciam vnam vel aliquot adhibetur.

Prana.

Psyllii semen.

Pulvis comitis de Warwick alias *Cornachini*, qui pro dosi ad drachmam dimidiam vel scrupulos duos datur.

Pulpa cassiae

- - *passularum*

- - *prunorum*

- - *tamarindorum*

} quæ a drachmis sex vsque ad unciam vnam, quin aliquot pro dosi exhiberi & in aqua solvi solent.

Resina jalappae, de qua iam dictum.

Resina praeparata Stahlæ, quæ pro dosi ad grana duodecim, vel quindecim datur.

Resina scammonæi, quæ ad grana sex vel decem pro dosi præberi solet.

Rhabarbarum verum, quod in pulvere a drachma dimidia ad integram vsque, in infuso ad drachmas duas vel unciam dimidiam adhiheri potest.

Rhabarbari extractum, cujus dosis est drachma dimidia vel integra.

Rhabarbari tinctura aquosa, quæ etiam *anima rhabarbari* dicitur, & adhibetur pro dosi ad drachmas duas & amplius.

Rhabarbarum Monachorum, quod raro vel plane non in pulvere ob nimiam doseos, in qua est sumenda, molem adhibetur.

Ricini Americani semina, quæ etiam *grana tiglia* seu *tilli* vocantur & interno vsui minus apta sunt & congrua ob deleteriam, quam possident, vim drastiam.

Ricini medii semina, quæ in emulsione pro dosi ad grana sex, sed raro, dantur.

Ricini minimi seu *lathyr. minoris semina*, quæ in emulsione ad drachmam dimidiam, sed raro, exhiberi solent.

Salia media, de quibus notandum est, quod ea etiam, quæ alias purgandi fine adhiberi non solent, qualia sunt tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal commune, nitrum, borax, sal ammoniacum, terra foliata tartari, tartarus tartarifatus, &c. laxantia evadant, si in largiori exhibentur dosi. Quæ vero purgandi scopo frequentius adhiberi solent, sunt

<i>Sal Anglicanum seu Ebshamense seu Ebsoniense</i>	} quæ ab vncia dimidia ad integram in aqua soluta exhiberi solent.
<i>Sal Carolinense</i>	
<i>Sal Egranum</i>	
<i>Sal Sedlicense</i>	
<i>Sal Seidschützense</i>	

Sambuci cortex medius, qui rusticæ genti tanquam domesticum remedium purgans in usu est.

Sapo Venetus, qui in clystere pro dosi adhibetur a drachmis duabus vsque ad vnciam dimidiam & amplius.

Sennæ folia, quæ in infuso ad drachmas duas vel vnciam dimidiam pro dosi præbentur.

Soldanella, cujus dosis est in infuso vel decocto vncia dimidia vel integra.

Scammonium,

Scammonium sulphuratum seu diagrydium sulphuratum, de quo jam dictum.

Scammonii resina, de qua ratione doses jam mentio fuit facta.

Sulphur antimonii auratum ultimæ præcipitationis, quod pro dosi ad grana sex vel septem datur.

Syrupus de cichoreo cum rhabarbaro, qui ab vncia dimidia vsque ad duas adultis pro dosi datur.

Syrupus domesticus seu de rhamno cathartico seu de spina insectoria, de quo valent dicta de præcedente syrupo ratione doses.

Syrupus lenitivus de tribus, qui raro adhibetur.

Syrup-

Syrupus de manna solutivus, qui ab vncia dimidia vsque ad duas præbetur.

Syrupus passularum laxativus, de quo dari potest vncia vna ad duas.

Syrupus rosarum solutivus, qui ad vnciam vnam vel duas exhibetur.

Tamarindi, qui ab vncia vna ad duas vel plures in infuso adhiberi solent.

Tamarindorum pulpa, de qua jam mentio ratione doseos fuit facta.

Turbith seu turpethum vegetabile, quod per se solum in substantia non vsurpari sed inter infusa purgantia recipi solet.

- - *Resina*, quæ datur pro dosi ad scrupulum dimidium.

- - *Extractum vinosum*, quod a granis quindecim vsque ad scrupulum vnum præberi solet.

§. LIV.

Rationem, cur hanc purgantium tabulam hic appo- Num medi-
suerim, jam indicavi paragrapho præcedente. Cum vero co cognitio
nonnulli medicamentorum multitudinem medico scitu medicamen-
minus vilem & necessariam eique paucorum tantum medi- torum mul-
camentorum cognitioni acquirendæ studendum esse eam- torum utilis
que sufficere existiment, meam hac de re explicabo senten- fit & neces-
tiam, ne sine ratione & necessitate medicamentorum saria nec ne?
multitudinem & farraginem jam satis accumulata[m] au-
gere ignaris videar, dum multa in paragrapho præceden-
te allegaverim purgantia. Notandum itaque est, medi-
cum eo esse perfectiorem, quo plurium medicamento-
rum quoad vires & genuinum adhibendi modum cogni-
tione est instructus quoque hæc est perfectior. Ponamus
vero, medicum quendam multorum medicamentorum
cognitione sed tali gaudere, vt bona a malis, vtilia ab in-
utilibus, & tuta & secuta a minus securis & minus tutis discer-
nere nequeat eorumque modum adhibendi & vires non satis
cognitas habeat & perspectas, alium contra paucorum sed se-
lecto-

lectorum, vſitatorum tutorum & ſecurorum ſcientia eorumque vires & legitimum applicandi modum noſſe, tunc facile eſt perſpectu, hunc longe majori quam illum in arte exercenda medica uſurum eſſe felicitate, atque hanc veritatem omnibus iis, qui felicem in artis medicæ exercitio ſibi exoptant & acquirere cupiunt ſucceſſum, in ſcriptis ſuis ſerio inculcavit Præceptor meus olim bene de me meritus, *illuſtris b. m. Hoffmannus.*

§. LV.

Quænam purgantia aliis ſint tutiora ſecuriora, præſtantiora & vſitatoriora.

Ex medicamentis purgantibus ſimplicibus eorumque preparatis tutiora, ſecuriora, vſitatoriora & præſtantiora ſunt ſequentia, nimirum

- I) *Rhabbarum verum*, quod ſub forma vel *pulveris* vel *pilularum*, quo in caſu poſteriori vel *rhabbarum* in ſubſtantia cum aliis convenientibus ingredientibus mixtum in pilularem redigi poteſt formam vel ex ejus extracto pilulæ formari poſſunt, vel *elixirii* ſolvendo ejus extractum in liquore terræ foliatæ tartari vel *potionis per infuſionem parandæ* ſeu *tincturæ aquoſæ* pulverem ſcilicet rhabbari cum ſale tartari vel terra foliata tartari mixtum cum aquæ quantitate ſufficiente affuſa leni exponendo digeſtioni, commode exhibere & præterea ad *infuſa laxantia* recipi poteſt.
- II) *Manna electa*, quæ ſub forma potionis, ſolvendo illam cum cremore tartari vel ſale medio in aqua, commode adhibetur.
- III) *Folia ſennæ*, quibus vel ſolis, vel, quod melius eſt & frequentius fieri ſolet, *una cum manna & rhabbaro* aqua calida affundenda eſt, quæ deinde poſt lenem peractam digeſtionem ad alvum laxandam eſt bibenda.
- IV.) *Radix jalappæ*, quæ in forma pulveris, pilularum vel

vel essentia solvendo eam cum aliis idoneis in spiritu vini rectificatissimo exhiberi potest.

- V) *Resina jalappae*, quæ cum aliis convenientibus & aptis ingredientibus mixta in forma pulveris, pilularum, emulsionis & essentia commode propinari aliisque purgantibus stimuli causa admisceri potest.
- VI) *Magnesia alba*, quæ in forma vel emulsionis vel pulveris seorsim vel, quod melius est & usu magis receptum, cum rhabarbaro conjuncti in commode datur.
- VII) *Salia media, speciatim*
 Sal Anglicanum, }
 Sedlicense } quæ ad unciam vnam in aqua
 Carolinense } soluta exhibentur.
 Egranum }
- VIII) *Tamarindi*, qui interne in infuso tantum exhibentur.
- IX) *Agaricus trochiscatus*, qui ad infusa laxantia recipi solet.
- X) *Aloe*, quæ commode sub pilulari exhibetur forma.
- XI) *Sulphur antimonii auratum ultimæ præcipitationis*, quod in pulvere vel pilulari forma exhiberi potest, sed id habet incommodi, quod prima vice datum præter effectum laxantem nonnunquam vomitorium exserat.
- XII) *Diagrydium seu scamnoneum sulphuratum*, quod tam in pulveris quam pilularum forma aliaque exhiberi potest.

§. LVI.

Cui scripta Viri de praxi medica optime meriti, illustris b. m. Hoffmanni practica evolvere atque perlegere placet, deprehendet, indicata §. LV purgantia huic experientissimo medico maxime in usu fuisse, imprimis

De purgantibus selectis, quibus B. Hoffmannus usus fuit.

vero

vero rhabarbarum verum, magnesiā albam, mannā, folia sennae, agaricum trochiscatum, & salia media. Formam, in qua hic modo laudatus Vir hæc adhibebat medicamenta, in sequentibus adducam, obiter tantum hic monens, quod ex agarico trochiscato, foliis sennae, rhabarbaro electo, summitatibus centaurii minoris, herba epithymi infusum vinosum componere, & his speciebus pro indicationum & circumstantiarum ratione alia adhuc ingredientia vt radicem pimpinellæ, Zedoariæ, fibras hellebori nigri, cardamomum minus, caryophyllos, cortices pomorum aurantiorum, sal vel cremorem tartari, limaturam martis, passulas & alia addere solet.

§. LVII.

De extractis & pilulis vfitatioribus & præstantioribus.

Extractorum §. LIII. allegatorum vfitatiora & præstantiora sunt *extractum rhabarbari* & *panchymagogum Crollii*, quibus etiam *extractum marocostinum* bonitate succedit & adungi potest. Inter pilulas *pilulae Beccherianae*, *Hoffmannianae*, *de succino Cratonis*, & *Marocostinae*, imprimis laudantur & in vfu sunt. Ex Syrupis §. LIII. ille *de cichorea cum rhabarbaro* & post hunc iste *de manna* quoque maxime vsurpari solet.

§. LVIII.

Olea expressa non acria sunt eccoprotica seu lenientia.

Ad eccoprotica seu lenientia sive laxantia pertinent olea expressa non acria, vt oleum lini, amygdalarum, olivarum, chamomillæ &c. Hæc sat magna sunt prædita visciditate atque ob hanc causam vix est probabile, quod sola sibi que relicta per vasa subtilissima resorbentia in massam penetrare possint sanguineam. Non quidem simpliciter nego, ea in vascula minima recipi & ad sanguinem deferri posse, sed hoc tantum assero, quod ad massam sanguineam per vascula resorbentia penetrare nequeant, nisi a bile fuerint soluta atque in saponem naturalem mutata & deinde a lympa vel soluta vel saltim diluta. Verum enim vero, quemadmodum aliæ saponæe partes massæ sanguinæ nullam producant purgationem,

tionem, sic etiam eandem partes oleorum expresso-
in sanguinem delata & saponaceam naturam adeptæ
excitare nequeunt. Quam ob rem nullus alius modus,
quo olea expressa purgant, superest, quam hic, quod
tanquam sulphurea leviora naturali intestinorum muco
adhæreant atque hac adhesionem orificia vasorum tum ex-
cernentium tum revehentium & glandularum leniter ob-
struant §. XXI. XXII. XXIII. XXIV. XXXVII.
XXVIII. Sic enim humorum affluxus versus inte-
stina augetur eorumque refluxus imminuitur atque
hac ratione producitur purgatio §. XIII. Cum vero
vasorum tum excernentium tum revehentium & gan-
dularum intestinalium obstructio, quam horum oleo-
rum adhesio producit, non magna sit, facile tolli-
tur; nam eorum adhesio ad ductus intestinorum excreto-
rios ab erumpentibus liquoribus facile superatur eorum-
que partes adhærentes vasorum resorbentium orificiis ea-
que obstruentes a lymphâ biliosis partibus commixta adeo-
que saponacea reddita mox absterguntur, adeoque hac
ratione circulus humorum ex intestinis in massam sangui-
neam atque ex hac in intestina antea ab oleis perturbatus in
naturalem redigitur ordinem & purgatio producta cessat.

§. LIX.

Quod ad horum oleorum dosin attinet, hujus ratio-
ne vix in excessu peccari potest. Nam fac, illa in magna
exhiberi quantitate, tunc, cum agant vasa intestinorum
excretoria & revehentia obstruendo §. LVIII, illud, quod
abundat, obstruere nec obstructionem præsentem gravio-
rem reddere potest; nam ista horum oleorum partes,
quæ cum intestinorum muco ob alias iam adhærentes par-
tes ad contactum proximum pervenire nequeunt, brevi
tempore ad anum descendunt. Quoniam vero faucibus
& oesophago adhærendo facile nauseam & vomitum
creant, inprimis, si largiori in dosi exhibentur, vel raro
vel plane non in largiori dosi interne vsurpantur purgan-
di scopo, vel, si interne adhibentur, nec in magna
quan-

De usu &
dosi oleo-
rum expres-
sorum.

E c

quan-

quantitate nec laxandi sed potius spasmos & dolores sedandi sine §. CCCCLXXXIV. CCCCLXXXVI. ad vnicam dimidiam vel integram porrigi solent. Frequentius vero sub clysteris forma ano injici solent in iis casibus, in quibus vehementes spasmi & dolores in abdomine saeviunt vel alvus a spasmodica intestinorum contractione pertinaciter est obstructa, & profecto egregium & maxime salutarem in ejusmodi casibus exerunt effectum: id quod experientia & observationes medicorum jam dudum confirmarunt.

§. LX.

Quænam porro referantur ad eccoprotica a Boerhavio.

Porro ad eccoprotica seu lenientia sive laxantia referuntur a celeberrimo Boerhavio in *Tractatu de viribus medicamentorum edit. Parisi. p. 238.*

- 1) butyrum
- 2) lactis cremor recens
- 3) juscula pingua ex animalibus parata
- 4) medulla & medullosae partes animalium
- 5) pinguedines omnes recentes
- 6) bilis
- 7) fructus omnes blandi maturi & pingues
- 8) omnia farinacea, quae viscosa sunt,
- 9) omnia decocta emollientia, qualia sunt decocta malvae, althæae, parietariae, hordei, avenae &c.
- 10) Saponacea vegetabilia, ut a) manna b) cassia c) mel d) saccharum e) syrups ex his quatuor praecedentibus aliisque vegetabilium succis confecti f) mulsam, quod etiam hydromeli seu melicera-tum dicitur nec aliud est quam mel aqua coctum & solutum.

11) Saponem artificiales.

Ad secundam eccoproticorum classem Boerhavius refert omnia ea, quae feces nimis cohaerentes diluendo movent, qualia sunt

1) aqua communis, si hoc cum regimine poterit, ut ad intestina abeat,

2) aquae

- 2) aquae minerales
- 3) lac ejusque serum.
- 4) lac ebutyratum
- 5) juscula ex partibus animalium parata.
- 6) omnia composita ex praecedentibus.

Boerhavi tertia eccoproticorum classis ea, quæ feces intestina leviter stimulando expellunt absque reliqui corporis turbatione atque ad hæc ab eo referuntur.

- 1) succi acres animalium, ut a) urina b) bilis c) lac d) serum lactis e) lac acidum f) caseus recens g) coagulum lactis
- 2) partes solidæ animantium, quatenus salia decenter evoluta & prædominantia continent.
- 3) animalcula quaedam integra eaque cruda devorata, uti sunt ostreae vel aliquot piseiculi spiculis armati
- 4) animalium succi carnes pinguedines ova & cetera cuncta, si muria seu sale marino sunt condita.

Ex vegetabilibus

- 5) fructus omnes horaei crudi maturi acres acerbi acidi dulces, ut poma, pyra &c.
- 6) horum fructuum succi expressi sive crudi sive in syrupum redacti.
- 7) Flores plantarum nonnullarum, ut violæ, rosæ pallidæ sive subrubræ, flores persicorum.
- 8) Saponis nativi, ut 1) mel 2) saccharum 3) manna
4) sapae seu spissamenta ex succis maturis coctis
5) succi fructuum maturorum recenter expressi ut cassiae, tamarindorum.
- 9) aloë
- 10) gummata aromatica acria ut gummi ammoniacum, bdellium sagapenum, opoponax, myrrha & id genus alia.
- 11) salia vegetabilium tam nativa quam artificialia.
- 12) salia fossilia nativa.
- 13) Saponis omnes artificiales & naturales.

§. LXI.

Quænam
purgantia re-
ferantur a
Boerhavio
ad phlegma-
goga.

Sub Boerhavii prima phlegmagogorum classe continentur ea, quæ pituitam diluendo educunt vt

- 1) *aqua simplex calide epota*, ita, vt motus ejus determinetur versus intestina.
- 2) *aqua cum saponaceis*, vt aqua mulsa fervida epota cum ante dicto regimine, aqua cum cassia & manna permixta, vt & cum sapone Veneto, Philosophorum, atque animalium naturali, i. e. bile.
- 3) *gummata saponacea*, vt aloe, gummi ammoniacum, asa foetida, bdellium, galbanum, myrrha, opopanax, sagapenum, terebinthina nativa &c.
- 4) *aqua calida cum omnibus salibus vegetabilibus*, exceptis acidis,
- 5) *quaecunque continentur in secunda & tertia horum medicamentorum classe.*

Sub Boerhavii secunda phlegmagogorum classe comprehenduntur ea, quæ operari putat, intestinorum fibras vehementer stimulando, quarum actione aucta pituita pressa & contrita resolveretur & resoluta expelleretur. Talia esse putat.

- 1) *omnia acria viscida nec nimis volatilia*, in classe præcedenti recensita.
- 2) *oxymel*, quo nihil melius ad pituitam solvendam esse asserit.
- 3) *Elixir proprietatis*, si addito melle inspissetur.
- 4) *Tinctura acetosa cum aromatibus acerrimis*
- 5) *hiera picra Galeni*
- 6) *omnia gummi purgantia numero tertio classis primæ enumerata*
- 7) *mercurialia lenia*, inprimis mercurius dulcis,
- 8) *emERICA & vehementer stimulantia minori aosi sumta.*

Reliqua phlegmagoga, quæ putat Boerhavius stimulando fibras ope cujusdam acris volatilis maxime stimulantis substantiæ a partibus viscosis irretitæ & coercitæ, sunt

9) *agaricus*

10) *se-*

- 10) semina carthami
- 11) colocynthidis pupa
- 12) euphorbium
- 13) hermodactylus
- 14) jalappa
- 15) mechoacanna
- 16) myroalani
- 17) gummi gutta
- 18) turbiti vegetabile
- 19) bryonia

§. LXII.

Celeberrimus Boerhave duas constituit cholagogorum classes, quarum prior illa complectitur purgantia, quæ sanguinem hepaticum attenuando secretionem bilis vberiores promouent, posterior vero illa continet, quæ diaphragma & abdomen violenter concutiendo bilem ex hepate & vesica fellea in intestina derivant. Ad priorem classem refert.

Quenam purgantia Boerhavo habeantur pro cholagogis.

- 1) omnia saponacea naturalia ut succos cunctorum fructuum horaeorum acido dulcium & maturorum e. g. uuarum, cerasorum, mororum, baccarum sambuci &c. rubi idaei & vulgaris, pomorum, pyrorum &c. Porro huc ab eo referuntur
- 2) succi plantarum aliquot manifeste saponacearum ut succus lychnidis saponariae dicta, cassia, manna, mel, saccharum, ramarinai, succus rosarum pallidarum, aloë, scamnoneum, myroalani et rhabarbarum,
- 3) Saponacea artificialia
- 4) elixir proprietatis &
- 5) Syrupi omnes moderate aromatici, ut de artemisia Fernelii botryos quinque radicum aperientium, cichorei simplicis & cum senna, violarum &c.

E e 3

Poste-

Posteriori classi accenset omnia emetica validiora ut asari folia & antimonialia & mercurialia emetica.

§. LXIII.

Quaenam a Boerhaviō hydragogis accensantur.

Hydragogorum tres statuit Boerhavius classes, quarum prima continet ea, quæ feri secretionem promovent glandulas intestinales stimulando, secunda ea complectitur, quæ feri secretionem augent sanguinem in partes rubras dissolvendo eundemque ita solutum velocius movendo, quo majori in copia ad intestinorum glandulas secretorias perveniat, & tertia ea includit, quæ utroque modo simul agunt. Ad priorem classem ab eo referuntur

- 1) mechoacannae radix
- 2) jalappa
- 3) ebulus seu sambucus humilis
- 4) rhamnus catharticus vel spina cervina sine insectoria
- 5) soldanella minor
- 6) gratiola
- 7) iris palustris seu nostras
- 8) esula
- 9) gummi gutta
- 10) elaterium
- 11) mercurius dulcis
- 12) mercurius praecipitatus albus
- 13) mercurius praecipitatus ruber
- 14) mercurius praecipitatus flavus
- 15) mercurius praecipitatus viridis
- 16) metallorum crystalli ut vitriolum lunae, vitriolum veneris, vitriolum martis,
- 17) scobs veneris.
- 18) vitriolum commune

§. LXIV.

Scholion.

Eorum in gratiam, qui Boerhaviī placita sequuntur vel scire cupiunt, quaenam purgantia ad hydrogoga, phlegmagoga vel chologoga referantur, hæc a §. LX. usque ad §. LXIII. apposui, neque, uti unusquisque facile ex ante

ante dictis perspicere potest, Boerhavi sententiæ in omnibus ejus assertis subscribo, sed potius multum ab ea recedo. Nunc restat, ut pauca adhuc de purgantium usu dicam.

§. LXV.

Nunquam medicus purgans exhibere debet, nisi ratio adfit sufficiens, quæ illud suadet. Liquec hinc, quam pessime n, qui hominibus sanis purgantia exhibent copiosam humorum evacuationem producentia, eorum sanitati consulant. Si enim homo est sanus, fluida in ejus corpore in decenti adsunt proportione, purgante vero humores magna in copia e corpore eliminantur, decens fluidorum proportio aufertur & corpus sanum redditur morbosum. Sæpiissime occurrunt exempla, ubi ex consuetudine, ut sibi a morbis præcaveant, corpus expurgant, sed hac ratione, dum alium evitare volunt morbum, in alium longe difficiliorem incurrunt. Longe vero pejus est, si ejusmodi subjectum, cujus corpus seri defectu laborat, purgantia adsumit, cum hic seri defectus augeatur & status mediocris in pessimum commutetur.

Quando purgantia adhibenda sint.

§. LXVI.

Si indicatio requirit, ut medicus præscribat purgantia, semper tutiora, securiora & præstantiora adhibere eaque minus tutis & securis anteponere debet. Prudentis enim est, tutiora & securiora media præferre minus tutis & securis.

Medicis qualia usurpare debeat purgantia.

§. LXVII.

Purgantia, fortiora præsertim, præter effectum laxantem alios quoque effectus ut spasmodicas partium contractiones efficiunt atque inflammationes humorum & sanguinis nimiam commotionem atque exastuationem, hæmorrhoidum & mensium fluxum excitare possunt, eaque omnia eo facilius, quo sunt fortiora. Cum enim purgantia, vehementiora imprimis, sanguinis & humorum motum determinent versus uterum atque vasa hæmorrhoidaliam,

Quosnam alios effectus præter purgantem producere possint purgantia.

dalia, hoc vero mensium & hæmorrhoidum fluxum neque minus abortum producere possit, & præterea spasmodicas partium contractiones producant, hæc vero ad uterum propagata itidem abortum, neque minus nimiam humorum & sanguinis commotionem atque exæstuationem atque inflammationes excitare possint, patet propositionis veritas. Quo magis igitur vehementiora sunt purgantia, & quo magis sanguinem & humores commovent, eo facilius hos pessimos producere possunt effectus.

§. LXVIII.

Quoniam purgante utrum drastringo an leniori medicus uti debeat & quando & in quibusnam subiectis.

Ponamus, medicum eum, quem intendit, effectum ope purgantis mitioris æque ac fortioris obtinere posse, tunc, cum purgans mitius tutius & securius sit fortiori §. LXVII, illud huic præferre & illud, non hoc adhibere debet §. LXVI. Hinc caveat, ne fortiora purgantia infantibus det, quibus sensibile & ad spasmos & convulsiones proclive nervorum genus est, inprimis tunc, ubi genus nervorum continuo irritatur e. g. in dentitione, nisi iis graviora & periculiosiora mala, ut tormina vehementia, cardialgiam, inflammationes & epilepsiam accersere velit. Eandem ob causam medicus a drasticoꝝ usu in debilibus, senibus & gravidis abstinere debet. Cum enim purgantia plerumque producant lassitudinem §. LXIV. & debilibus & senibus vires jam deficient, hi morti citius traderentur, si drastica ipsis exhiberentur. Gravidis vero si darentur, producerent vel abortum vel alia mala §. LXVII.

§. LXIX.

Quando & ubi drastica adhiberi possunt.

Quamvis medicus prudens & rationalis purgantia mitiora fortioribus & drasticoꝝ præferre debeat §. LXVIII, dantur tamen casus, ubi hæc non sine fructu adhiberi possunt. Quinam vero ejusmodi casus sint, rerum gnaro facile est determinatu. Fac enim, intestinorum tractum magna laborare atonia flatusque & excrementa non debito modo per inferiora exire, tunc leniora laxantia hic parum vel nihil efficere possunt sed requiruntur fortiora sub clysteris for-

forma applicanda; id quod in tympanitide locum habet. Deinde si serum in corpore nimis abundat & viscidum est atque intestina laborant atonia, id quod in hydrope obtinet, vel humorum impetus a partibus superioribus revellendus est, drastica adhiberi possunt.

§. LXX.

In omnibus iis morbis, qui a seri abundantia & visciditate seorsim vel conjunctim proficiuntur, purgantia sunt adhibenda & quidem, si serum simul sit viscidum, talia, quæ illud simul resolvunt. Nam in omnibus morbis, qui a seri abundantia & visciditate proficiuntur, ejusmodi medicamenta sunt adhibenda, quæ seri abundantiam ejusque visciditatem minuunt. Nunc purgantia, uti ex antea demonstratis apparet, serosorum humorum quantitatem imminuunt §. II., & quædam horum simul seri, dum illud resolvunt, visciditatem minuunt §. XXV. Ergo in omnibus iis morbis, qui a seri abundantia & visciditate seorsim vel conjunctim proficiuntur, purgantia sunt adhibenda & speciatim, si serum sit viscidum, talia, quæ illud simul resolvunt.

In quibusdam morbis sunt adhibenda purgantia.

§. LXXI.

In cachexia, chlorosi, hydrope, asthma pituitoso, scabie & lue venerea serum prædominatur simulque est viscidum (per princ. pathol) hinc in his morbis purgantia sunt adhibenda & quidem talia, quæ serum simul resolvunt §. LXX.

Corollarium.

§. LXXII.

In omnibus iis morbis, qui a cruditatibus primarum viarum oriuntur vel sustentantur, si non sufficiunt alterantia & corrigentia, purgantia sunt adhibenda, & si fieri potest, talia, quæ has cruditates simul alterant & corrigunt. Nam in ejusmodi morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur, indicatio requirit, ut hæc cruditates vel alterentur & corrigantur, vel evacuentur seorsim vel conjunctim, adeoque vel alterantia & corrigentia.

In morbis, qui a cruditatibus primarum viarum proficiuntur, adhibenda sunt purgantia.

rigentia vel evacuantia seorsim vel conjunctim sunt adhibenda. Si ergo, uti in hypothesi ponitur, alterantia & corrigentia sola rem non absolvunt, evacuantia sunt usurpanda & quidem talia, quæ simul corrigunt & alterant. Nunc purgantia sunt optima evacuantia, quæ hic conveniunt. Ergo in omnibus iis morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur vel sustentantur, purgantia sunt adhibenda, & si fieri potest, talia, quæ has cruditates simul alterant & corrigunt.

§. LXXIII.

Purgantia pro cruditatibus, quas evacuare debent & simul alterare, diversitate varia sunt eligenda.

Cruditates, quæ in primis viis colliguntur, variæ sunt indolis & speciei. Vel enim sunt viscidæ vel acres seorsim vel conjunctim & vel putridæ vel acidæ vel alcalinæ. Qualibet harum cruditarum species peculiaris requirit corrigentia & alterantia. Sic acidum prima viarum corrigitur & alteratur vel a medicamento illud absorbente vel a sale alcalino, quod illud, dum cum eo abit in sal medium, iners, inefficax, innoxium & potius naturæ humanæ magis amicum & utile reddit, vel omnium optime a medicamento, quod tam vim illud absorbendi quam alcalinam naturam atque indolem possidet, qualia sunt *terreo alcalina*. Cruditates alcalinæ corriguntur & alterantur tum ab acidis tum a terreis, viscidæ a resolventibus, quæ vero iterum pro viscidæ natura atque indole varia esse debent. Nunc in omnibus iis morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur vel sustentantur, purgantia sunt adhibenda & quidem talia, quæ eas corrigunt vel alterant §. LXXII. Ergo, si in ejusmodi morbis, qui a primarum viarum cruditatibus proficiuntur vel sustentantur, purgantia sunt adhibenda & quidem talia, quæ eas simul corrigunt & alterant, primo inquirendum est in cruditarum speciem atque indolem atque hac cognita deinde ejusmodi eligenda sunt purgantia, quæ harum cruditarum indoli atque naturæ sunt contraria vel ipsis, si hac proprietate non gaudent, alia desideratæ indolis sunt jungenda.

§. LXXIV.

§. LXXIV.

Vsus horum duorum præcedentium theorematum in praxi medica est insignis; id quod statim exemplis demonstrabo luculenter. Fac, hospitari in primis viis cruditates pituitosas, tunc facile est perspectu, rhabarbarum, mannam, pulpam cassiæ, tamarindorum & id genus alia, si sola darentur, hoc in casu minus convenientia esse purgantia & parum vel nihil indicationi satisfacere, quia nulla sensibili & sufficienti viscidum pituitosum resolvendi virtute sunt prædita, quam tamen ut possidere debeant, indicatio in præfenti casu requirit. E contrario autem, cum salia media dentur, quæ purgandi scopo summo cum fructu vsurpari solent & possunt §. LIII. LV. qualia sunt sal Anglicanum, Sedlicense &c. hæc vero præter virtutem laxantem egregiam possideant vim viscidum pituitosum resolvendi §. CCCCLXIV. patet, quod hæc præ ceteris ejusdem generis remediis hoc in casu convenientissima & præstantissima sine purgantia & eligenda. Si vero aliæ rationes suaderent, ut in hoc casu, in quo viscidum in primis viis hæret, manna vel rhabarbarum sit adhibendum, tunc salium mediorum ut tartari vitriolati vsus vsui rhabarbari vel mannae est præmittendus vel cum eo combinandus. Ponamus porro, bilem in ejus, cui exarsit, intestina ejectam esse atque in iis accumulata & stagnantem per laxans esse subducendam, neque resina & radix jalappæ neque salia media ut sal Anglicanum & id genus alia huic scopo apta atque idonea sunt laxantia, sed omnium optime hic conducit rhabarbarum, si cum nitro & absorbente datur vel ejus vsui pulveris præcipitantis ex nitro & absorbente compositi vsus conjungitur vel præmittitur, vel potio ex manna rhabarbaro cremore tartari & nitro parata vel ex tamarindis confecta; nam nitrum cum absorbente datum, cremor tartari & tamarindi bilis acrimoniam atque exastuationem temperant & corrigunt. Quod si vero horum medicamentorum in obvio casu sit adhibendum, ex singularibus in eo occurrentibus circumstantiis est de-

Vsus practi-
cus horum
duorum
præc. theo-
rematum
ostenditur.

terminandum. Si denique cruditates acidæ primas occupant vias alvusque obstructa simul est referenda, id quod in hypochondriacis occurrit, magnesia alba vel sola vel cum rhabarbaro mixta huic optime satisfacit scopo atque egregie hic se gerit; nam magnesia alba cum primarum viarum acido abit in sal medium naturæ humanæ magis amicum atque sic non acidum solum alterat corrigit ejusque efficaciam infringit, sed illud etiam simul blande educit alvumque movet.

§. LXXV.

Consensus
b. Hoffmanni
cum affer-
tis ostendi-
tur.

Quemadmodum hæc omnia, quæ paragrapho præcedente asserui & demonstravi, tam rationi quam experientiae maxime sunt consentanea, ita in his omnibus quoque illustrem b. m. Hoffmannum, meum Praeceptorem pie colendum, qui ob egregiam praxeos medicæ cognitionem & felicem, quo in ea exercenda gavissus fuit, successum magnam sui nominis famam atque auctoritatem fuit consequutus, habeo consentientem. Scribit enim modo laudatus Vir in *Medicinae rationalis systematicae Tomo III. p. m. 486.* „sequentia: Acidula vt tamarindi, cremor tartari, „sal acetosellæ, item salia essentialia ex herbis nitrosis, „sal polychrestum, nitrum antimoniatum in regionibus „præcalidis, corporibus cholericis atque tempore aestivo nec non in morbis. vbi copiosa bilis delinquit & vehementior aestus præsto est, tertiana continua, duplici, „aestiva, causo cum inexhausta siti quam maxime conveniunt & aliis anteponenda, eo quod præter facultatem „vacuantem motum quoque intestinum partium sulphurearum sanguinis & bilis ferociam componunt & circulant. - - - Vbi humores tenaces viscosi in vitio sunt & „primam regionem occupant ac inappetentiam, tensiones hypochondriorum, ructus, flatulentias causantur, „salia omnia neutra tam arte chemica preparata quam nativa fornicum medicatorum, si paulo majori in dosi & „cum sufficienti liquido offeruntur, efficaciter alvum solvunt & recrementa spissa & viscida everrunt. Quando „aci-

„acidum, ut solet fieri in hypochondriacis, melancholicis & quartanariis, nimium redundat & omnium aliorum, etiam acriorum, purgantium virtutem infringit, atque eludit, præter mannata magnesia apprime ex usu est, quæ, sicuti a spiritu vitrioli ex toto solvitur atque in sal neutrum amaricantis saporis & virtutis purgantis transit, eandem pariter, si in primis viis offendit acidum, induit naturam atque efficaciam, contra ea deficiente in corpore solvente succo parum vel nihil operatur & plus incommodi quam commodi creat. Hactenus Hoffmannus. Apparet simul ex his ut & ex antecedentibus, quod in obvio casu, in quo laxans remedium est adhibendum, non perinde sit, quodcumque adhibeatur, sed potius ejusmodi laxans sit eligendum, quod singularibus obvii casus circumstantiis est accommodatum.

§. LXXVI.

Febres intermittentes proficiuntur & sustentantur a purgantia in primarum viarum cruditatibus (per princ. patholog. nec curacione februm inter- solis alterantibus curari possunt (per princ. therapeutica, mittentium hinc purgantia in febribus intermittibus sunt adhi- conducunt. benda §. LXXII.

§. LXXVII.

Colica a bile in intestinis collecta aliisque cruditatibus In colicæ acribus oriri potest (per princ. pathol.) Hinc in colica quibusdam etiam biliosa vel colica ab aliis cruditatibus acribus oriun- speciebus da laxantia sunt adhibenda §. LXXII. Qualia vero sint conveniunt. eligenda, in sequentibus determinabitur.

§. LXXVIII.

In omnibus iis morbis, qui ab humorum feroforum In morbis, vel lymphaticorum sive viscidorum sive non viscidorum qui a conge- congestione versus partes superiores ut caput vel pectus stione feri versus partes proficiuntur, purgantia sunt usurpanda, & quidem, si superiores proveniunt, humores sunt viscidi, talia, quæ eos resolvunt. Nam in purgantia sunt adhi- omnibus ejusmodi morbis indicatio requirit, ut humo- benda, run

rum serosorum & lymphaticorum impetus versus partes inferiores derivetur & revellatur (per princ. therapeut.) Nunc huic indicationi purgantia optime satisfaciunt. Ergo in modo dictis morbis purgantia sunt adhibenda. Si denique humores sunt viscosi, indicatio requirit, ut hi resolvantur. Qua de re purgantia, quæ in ejusmodi morbis adhibenda sunt, ita debent esse comparata, ut simul resolvant.

§. LXXIX.

Morbis determinatæ speciei
§ præc. recensentur, in quibus purgantia con-
ducunt.

Cephalalgia, apoplexia, affectus soporosi, rheumatici, ophthalmia, auditus difficultas, aures manantes, lipitudo oculorum, visus debilitas, odontalgia, oralgia, amaurosis, tussis, asthma, catarrhus suffocativus ab humorum serosorum versus caput & pectus congestione proficisci posse principia docent pathologica. Qua de re in modo memoratis malis, si ab hac proficiscuntur causa, purgantia sunt adhibenda §. LXXVIII.

§. LXXX.

Seri & lymphæ acrimonia corrigi-
tur a purgantibus.

Humorum serosorum & lymphaticorum impuritas atque acrimonia a purgantibus optime imminuitur atque corrigitur, si simul diluentia & alia acrimonia & impuritati humorum opposita alterantia adhibentur. Humores enim sunt impuri, si partibus scatent heterogeneis, quas in ea, in qua continent, quantitate continere non deberent, ut salinis, tartareis, lentis, terreis, & appellantur acres, si salia in iis justo magis prædominantur, ex quo patet, quod acrimonia humorum sit impuritas. Nunc purgantia humorum serosorum atque lymphaticorum secretionem atque excretionem augent, uti ex antea demonstratis apparet, adeoque simul humores serosos atque lymphaticos impuros atque acres e corpore humano educere debent, atque eatenus humorum serosorum & lymphaticorum impurorum atque acrimia quantitatem, quæ antea in corpore adfuit, imminuunt. Quoniam vero pur-

purgantia simul multa evacuuant fluida, humores in corpore humano residui magis magisque acres atque impuri evadunt; nam aliter fieri nequit, quam ut humores impuri atque acres fluidis eorum partibus subductis impuriores reddantur atque acriores. Nisi igitur talia corpori humano ingeruntur, quæ fluida deperdita restituunt & humorum acrimoniam atque impuritatem alterando mitigant, purgantia humorum acrimoniam atque impuritatem corrigere atque imminuere non possunt. Necessè igitur est, ut, si hoc præstare debent, alia quoque remedia ut diluentia aliaque, quæ alterando humorum acrimoniam atque impuritatem medentur, adhibeantur.

§. LXXXI.

Cum purgantia humorum ferrosorum acrimoniam atque impuritatem corrigant, si iis diluentia & alia convenientia alterantia jungantur, sequitur § præc., ut in omnibus iis morbis, qui a feri & lymphæ acrimonia atque impuritate proficiuntur, purgantia vna cum diluentibus & aliis feri acrimoniam atque impuritatem alterando corrigentibus sint adhibenda; nam indicatio in ejusmodi morbis requirit, ut talia usurpanda sint ad eorum curationem medicamenta.

Purgantia conducunt in morbis a feri vel lymphæ acrimonia & impuritate proficientibus.

§. LXXXII.

Cephalalgia, hemicrania, ophthalmia, odontalgia, otalgia, affectus rheumatici, arthritici, & id genus alii morbi a feri & lymphæ acrimonia atque impuritate provenire possunt, neque minus affectus scabiosi & venerei feri impuritatem atque acrimoniam pro sua agnoscunt causa (per princ. pathol.) Qua de re in modo dictis morbis, qui a determinatis proficiuntur causis, purgantia vna cum diluentibus aliisque, quæ alterando acrimoniam atque impuritatem feri corrigunt, sunt adhibenda §. LXXX. LXXXI.

Recententur ejusmodi § præc morbi, in quibus purgantia conducunt.

§. LXXXVIII.

Quidam morbi ut affectus rheumatici, cephalalgia, odontalgia, hemicrania &c. a feri congestione ejusque visci purgantia

visci purgantia

non ex vna
sed multipli
ci ratione
conducunt.

visciditate & acrimonia proficiscuntur (per princ. pathol.)
Hinc in ejusmodi morbis purgantia non ex vna sed mul-
tiplici ratione sunt adhibenda; quoniam ab iis non con-
gestio solum humorum serosorum versus partes superio-
res imminuitur sed eorum etiam visciditas & acrimonia
corrigi potest §. LXX. LXXV. LXXX.

§. LXXXIV.

Purgantia
debent esse
morbis eo-
rumque cau-
sis accom-
modata.

Si in morbis purgantia sunt adhibenda, talia sunt eli-
genda, quæ morbos eorumque causas non augent sed po-
tius iis tollendis vel saltem imminuendis accommodata
sunt. Medicus enim rationalis & prudens purgantia in
morbis eo adhibet scopo, ut illis medeatur. Si igitur
ejusmodi purgantia adhibere vellet, quæ morbos eorum-
que causas augeat, contra scopum suum ageret eum-
que non attingeret. Patet igitur propositionis veritas.

§. LXXXV.

Pro diversitate morbo-
rum varia
sunt eligen-
da purgan-
tia.

Si purgantia in morbis sunt adhibenda, talia sunt eli-
genda, quæ morbis eorumque causis sunt accommodata.
Nunc morbi eorumque causæ differunt (per princ. pathol.)
Ergo pro diversitate morborum causarumque morbifica-
rum varia adhibenda sunt purgantia.

§. LXXXVI.

Veritas præ-
cedentis cau-
telæ specia-
tim ostendi-
tur.

Hæc cautela paragrapho præcedente demonstrata me-
dico in praxi maxime est observanda. Sic in malo hy-
pochondriaco & hysterico purgantia drastica maxime no-
xia sunt nec conducunt, quoniam spasmos primarum via-
rum jam præsentis magis augent & ventriculi atque inte-
stinorum tonum jam destructum magis destruunt, hinc
potius his in malis purgantia leniora tonum ventriculi
atque intestinorum non admodum debilitantia con-
veniunt & sunt usurpanda. In iis e contrario morbis, in
quibus humores serosi cum impetu a partibus superiori-
bus sunt derivandi & revellendi, ut in serosa cephalalgia
odontalgia, oralgia, apoplexia, ophthalmia, adfectibus fo-
poro-

porosis & id genus aliis morbis, purgantia fortiora sunt adhibenda. Hydrops quoque perfert & postulat purgantia vehementiora, de quo jam dictum fuit §. LXIX. Maniaci & melancholici vix vel plane non moventur a purgantibus lenioribus sed fortiora postulant. In paralyticis quoque affectibus purgantia drastica reliquis palmam interdum præripiunt. Hæc testimonio suo confirmat *Vir omni laude major Experientissimus b. m. Hoffmannus in Medicinæ rationalis systematicæ Tomo III. p. m. 494.*, ubi ita scribit: „Hydropici ob nimiam laxitatem & torporem „fibrarum intestinalium commodius ejusmodi drastica fer- „re possunt ac egent hæc omnino paulo validiori stimulo, „quo ad motum excretorium aimentur. Pariter acio- „ra hæc purgantia vtiliter in usum vocari possunt in pa- „ralytica membrorum resolutione, affectibus soporosis, „& ubi ob languorem efficaci medicina opus est, nec non „in amentia, vt veteri proverbio constat; quo etiam re- „ferendum *Celsi* effatum Lib. II. cap. 12. *veratrum nigrum*, „inquietis, aut atra bile vexatis aut cum tristitia insanien- „tibus iis, quorum nervi parte aliqua resoluti sunt, datur. „Neque minus experientia compertum habeo, in acer- „bo ischii & coccygis dolore ad femora per interval- „la excurrente ea, quæ validius alvum ducunt, sup- „petias tulisse & exturbatis septem vel octo sedibus bilio- „forum & male coctorum succorum saburra tormina „conquievit.

§. LXXXVII.

Si circa usum purgantium ad subjecta respicimus, no- tandum est, quod subjecta sensibilia mitiora & leniora, robustiora vero & difficulter mobilia vehementiora requirant purgantia, neque minus quod corporibus siccis cholericis biliosis & ad iracundiam proclivibus laxantia fluida leniter acida vt potiones mannæ vel rhabarbarino man- natæ præ ceteris conducant neque pilulas purgantes & alia per epicrasin purgantia commode ferant.

Quænam purgantia danda sunt cholericis, sensibilibus & robustioribus,

G g

§. LXXXVIII.

§. LXXXVIII.

De præparatione materię expurgandę.

Si materia per purgans est evacuanda, vel ea antea ita est præparanda, vt mobilis reddatur & a purgante evacuari possit, vel purgans tale est adhibendum, quod eam ad evacuationem præparat & mobilem reddit §. LXXII. LXXIII. LXXIV. Sic si viscidum e corpore per inferiora est eliminandum, vel præmittenda sunt purgantia talia remedia, quę illud resolvunt, vel tale purgans est adhibendum, quod id simul ad evacuationem aptum & mobile reddit. Si acrimonia vel acida vel alcalina est per alvum educenda, alterantia sunt purgantia vel præmittenda vel cum eo combinanda & sic quoque res se habet in reliquis casibus.

§. LXXXIX.

De vsu purgantium in plethoricis,

In plethoricis nulla plane purgantia fortiora sunt adhibenda, vel, si sunt in iis adhibenda purgantia, leniora tantum sunt vsurpanda, vel, si fortiora adhibenda sunt, horum vsui præmittenda est venæ sectio. Plethorici enim in eiusmodi versantur statu, vt, si vel minima accedat causa determinans, facile congestionibus atque inflammationibus corripiantur atque in hæmorrhagias incidant. (per princ. pathol.) Nunc purgantia vehementiora sanguinem & humores commovent & spasmodicas partium producunt contractiones §. LXVII. Ergo purgantia fortiora plethoricos vel actu conijciunt in mala vel maximo saltim subijciunt periculo. Qua de re vel nulla purgantia vehementiora in plethoricis sunt adhibenda, vel, si in iis sunt vsurpanda purgantia, talia sunt eligenda, quę eos modo memoratis malis non exponunt, qualia sunt leniora purgantia sine humorum & sanguinis commotione agentia, vel, si in iis vehementiora sunt adhibenda, plethora eorum ante eorum vsu est imminuenda. Quod vero cum commode sit vsu venæ sectionis (per princ. therapeut.), sequitur, vt vsui purgantium vehementiorum in plethoricis præmittenda sit venæ sectio.

Idem

Idem solide demonstravit *Excellentissimus Dominus Professor Cartheuser in Dissertatione de Venae sectione catharsi apud plethoricos praemittenda.*

§. XC.

Porro neque statim post iracundiam praegressam neque in vehementibus in abdomine saevientibus spasmodicis contractionibus purgancia vehementiora sunt adhibenda, & si his in casibus alvus est aperienda, id quod in priori casu indicatio requirit, tunc in casu priori sedato prius spasmis & temperata bile per antispasmodica & temperantia lene laxans, ut rhubarbarum, vel manna cum cremore tartari, est adhibendum, in casu vero posteriori spasmi antea sunt demulcendi, quam laxans est adhibendum. Nam iracundia vehementem spasmodicam ventriculo & intestino duodeno inducit stricturam hisque partibus magnam infert ad inflammationem concipiendam dispositionem, immo saepius in iis eandem excitat, & docuit porro experientia, quod ii, qui statim post iracundiam praegressam drasticum purgans vel emeticum assumerunt, ventriculi inflammatione correpti fuerint. Qua de re post iracundiam praegressam non statim purgans vehementioris efficaciae est exhibendum, sed prius spasmodica ventriculi & intestini duodeni strictura per antispasmodica est demulcenda & bilis temperanda, quo facto dein laxans est adhibendum, quod vero non vehemens esse debet, ne spasmus mox sedatum iterum excitet, sed lene. Scripsit hoc de argumento eleganter illustris b. m. Hoffmannus in dissertatione de medicina emetica & purgante post iram veneno in ejus Opusculis medico-practicis recusa, quam, qui plura desiderat, perlegere potest. Quod ad posterius attinet, quod scilicet spasmi in abdomine vehementes prius sint placandi, quam laxans adhibeatur, ex eo patet, quod spasmodicae partium contractiones tali gaudeant natura atque indole, ut vel levissima accedente causa facile recrudescent, vel adhuc praesentes accedente irritatione exacerbentur. Nunc purgans, si

Purgans neque statim post iracundiam neque in vehementibus abdominis spasmis est adhibendum.

vel maxime lenissimum sit, agit irritando, & irritatio partium spasmō obnoxia eum denuo resuscitare vel adhuc presentem augere valet. Qua de re purgans sub vehementibus abdominis spasmis non est exhibendum sed hi prius sunt placandi, antequam purgans in usum vocetur.

§. XCI.

Vltior explicatio & determinatio theorematis precedentis.

Suppono, in precedente theoremate spasmos abdominis ita esse comparatos, ut eorum causa a purgante removeri nequeat. Ponamus vero, spasmodicam intestinorum contractionem a biliosorum vel aliorum humorum saburra in intestinis collecta provenire nec tantam esse, ut humoribus excernendis exitus praecludatur, tunc utique lenē laxans adhiberi potest, ut in colica biliosa §. LXXII. LXXVII.

§. XCII.

In inflammatione ventriculi & intestinorum purgantia non sunt exhibenda.

Si inflammatio occupat ventriculum vel intestina, nulla purgantia sunt exhibenda; nam eas, si darentur, magis augerent.

§. XCIII.

In obstructa alvo referenda remedium est adhibendum, quod huius obstructionis causa est accommodatum.

Si alvus obstructa est referenda, primo inquirendum est in huius obstructionis causam & hac cognita remedium ei accommodatum est eligendum. Nam alvi obstructio a variis proficisci potest causis ut a fecibus induratis, spasmodica intestinorum constrictione, mucī intestinorum parietes lubricantis defectu aliisque causis. Qua de re si alvus obstructa est aperienda, indaganda est primo huius obstructionis causa & deinde huic accommodatum est eligendum remedium.

CAPVT II.

DE

RHABARBARO VERO

§. I.

De etymologia variisque deno-

Rhabarbarum verum, quod ab aliis, praesertim veteribus, *Rha*, *Rheum* seu *Rheon* appellatur, nominis sui originem vocabulo *Rha*, quod fluvium Tartariae denotat illum, qui hodie *Wol-*